Bohumil Hrabal

Gürültülü Yalnızlık

Çeviren: Elif Gökteke

Roman

TAVANARASI

TAVANARASI: 14 Roman: 7

Grafik Tasarım:

Cantürk Yalanız

Dizgi:

Mustafa Balaban

Baskı:

Oğlak Matbaacılık Hizmetleri Emintaş Kazım Dinçol Sitesi

Davutpaşa Caddesi No: 81 Topkapı / İstanbul

Kitabın özgün adı:

Prilis Hlucna Samota

ISBN 975-8616-31-5

Bu kitabın yayımlanması, Çek Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı‘nın desteği ile gerçekleştirilmiştir.

Bohumil Hrabal

GÜRÜLTÜLÜ YALNIZLIK

Türkçesi

Elif Gökteke

TAVANARASI

SUNUŞ

Bohumil Hrabal, Brno yakınlarında doğdu ancak gençliğini Nymbark'ta geçirdi. II. Dünya Savaşının başlamasından birkaç yıl önce Prag'daki Charles Üniversitesi'nde hukuk eğitimi aldı. 1946 yılında hukuk fakültesini bitirdi ancak hiç avukatlık yapmadı. Sigorta şirketi elemanı, çelik işçisi, atık kâğıt işleyicisi, Prag tiyatrosunda sahne amiri yardımcısı olarak pek çok farklı işte çalıştı. 1940'larda şiirleri yayınlanan Hrabal, 49 yaşına geldiğinde yazarlığa ağırlık verdi. Romanlarının yanı sıra hikâyeleriyle de tanınan Hrabal'ın eserlerinde sürrealizm, Dada ve psikanalizin etkileri göze çarpar. Sürrealistlerden "otomatik yazma" tekniğini almıştır ve eserlerinde ayrıca James Joyce'un etkisi görülür. 1965 yılında yayınlanan *Sıkı Kontrol Edilen Trenler* (Can Yayınları 2004) adlı romanıyla uluslararası üne kavuştu. 1966'larda Hrabal'ın öyküleri Çek "yeni dalga" sinemacılarının esin kaynağı oldular. *Sıkı Kontrol Edilen Trenler* adlı eseri ünlü Çek yönetmen Jiri Menzel tarafından beyaz perdeye aktarıldı ve 1967 yılında En İyi Yabancı Film Oscar'ını kazandı. *Zamanın Durduğu Küçük Kasaba* (*Mestecko, kde se zastavil cas*, Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1989) ve *Ingiliz Kralına Hizmet Ettim (Obsluhoval jsem anglickeho krâle,* 1974) adlı eserlerinin de arasında bulunduğu pek çok kitabı Çekoslovakya'da yasaklandı. 1989 yılında yayınlanan *Gürültülü Yalnızlık* adlı romanı, 1994 yılında Hrabal'ın da katkılarıyla filme çekildi.

Bohumil Hrabal'ın karakterleri zavallı işçiler, askerler, siyasi anarşistler, anti kahramanlar, şairler, sosyal yaşama uyum gösteremeyenler ve eksantrik kişilerden oluşmaktadır ve bu karakterlerin hayal güçleriyle kişisel öyküleri manasız günlük yaşama renk katmaktadır.

Jaroslav Hasek ve Karel Capek gibi taşlama ustalarıyla birlikte adı anılan Hrabal, 20. yüzyıl Çek edebiyatının en büyük yazarlarındandır. Eserleri 27 dile çevrilmiştir

Yalnızca güneşin lekelerine hakkı vardır.

Goethe

GÜRÜLTÜLÜ YALNIZLIK

I

Otuz beş yıldır atık kâğıt işinde çalışıyorum, bütün *love story*'m bu benim. Otuz beş yıldır kitapları ve atık kâğıtları presliyorum, otuz beş yıldır, ağır ağır, harflerin kirine pasına bulanıyorum, öyle ki ansiklopedilere benziyorum artık -bunca zamandır üç tonu bulmuştur preslediğim ansiklopediler. Hem taze ve serin hem de durgun suyla dolu bir testiyim ben, güzel düşüncelerden bir ırmağın içimden akıvermesi için biraz eğilmem yeterli. Kendime rağmen bilgi sahibi oldum, kendi düşüncelerimle kitaplardan okuduklarımı birbirinden ayırdetmeyi bile beceremiyorum ama otuz beş yıl boyunca, beni çevreleyen dünyaya işte böyle bağlı kaldım. Zira ben okurken, gerçek anlamda okumam, ağzıma güzel bir cümleyi alır, bonbon gibi emerim, küçük bir kadeh likör gibi yudumlarım, ta ki düşünce içimde alkol gibi eriyip dağılana kadar; sadece beynime, yüreğime nüfuz etmekle kalmaz, damarlarımın köklerine, kılcal damarların kökçüklerine kadar işler. Bir ayda işte böyle hemen hemen iki ton kitap preslerim, ama çalışacak gücü, Tanrı'nın kutsadığı bu işi yapabilme gücünü bulmak için bu otuz beş yılda öyle çok bira içtim ki olimpik bir havuzu, koca bir balık üretme havuzunu doldurabilir içtiğim biralar. Nitekim, kendime rağmen, bir bilge olup çıktım: beynimin mekanik preste işlenmiş düşüncelerden, düşünce yığınlarından oluştuğunu keşfediyorum şimdi. Üzerinde saç kalmayan başım Ali Baba'nın mağarası. Bir düşüncenin salt insanların belleğinde yazılı olduğu zamanlar daha güzeldi herhalde. O zamanlarda, kitapları preslemek için insanların kafalarını preslemek gerekirdi; ama bu bile bir işe yaramazdı, çünkü gerçek düşünceler dışarıdan gelir, sefertasıyla işe götürdüğünüz makarna gibi orada öylece dururlar; yani engizisyoncular boşuna yakar kitapları. Bir kitapta işe yarar bir şey varsa, alevlerin ortasında sessiz kahkahalarını işitmeye devam edersiniz, çünkü gerçek bir kitap hep bir başka yere, kendi dışına göndermede bulunur. Küçücük bir hesap makinası satın aldım, çarpma, kök alma işlemi yapan, cüzdan büyüklüğündeki o küçük aletlerden; cesaretimi topladım, makinanın arkasını tornavidayla açtım, sevinçten ürperdim, çünkü puldan daha büyük olmayan, on sayfadan daha kalın olmayan küçücük bir levhacık buldum, bir de matematik değişkenlerle dolu hava vardı, o kadar. Gerçek bir kitaba yöneltince bakışlarımı ve basılı sözcükleri silince, geriye sadece, havada uçuşan, havaya konan maddesiz düşünceler kalır, hava besler onları, havaya dönerler, çünkü eninde sonunda her şey havadır, nasıl kutsal ekmekte İsa'nın kanı var da yok, işte tıpatıp öyle.

Otuz beş yıldır kitapları ve atık kâğıtları balyalıyorum ve on beş kuşaktır okuma yazma bilen bir ülkede yaşıyorum; dile getirilmez sevinçleri, onlardan daha da şiddetli acıları taşıyan imgeleri ve düşünceleri sabırla kafada biriktirmenin ezelden beri bir alışkanlık, bir takıntı olduğu eski bir krallıkta oturuyorum, sicimle iyice bağlanmış bir balya düşünce için canını bile vermeye hazır insanların ortasında yaşıyorum. Şimdi bütün bunlar içimde tekrarlanıyor; otuz beş yıldır presimin yeşil ve kırmızı düğmelerine basıyorum, otuz beş yıldır litrelerce bira içiyorum, sevdiğimden değil -ayyaşlardan nefret ederim- düşünmeye yardımı olsun diye, metinlerin içine daha iyi girebilmek için içiyorum, çünkü eğlenmek, zaman öldürmek ya da daha kolay uykuya dalmak için okumam ben; on beş kuşaktır okuma yazma bilen bir ülkede yaşayan ben, okumak sonsuz bir uykuya dalmamı engellesin, korkudan tir tir titretsin beni diye okuyorum, çünkü Hegel gibi, yüce gönüllü birinin ille de asilzade olması ya da bir suçlunun ille de câni olması gerekmediğini düşünüyorum. Yazmayı bilseydim insanların en büyük mutsuzlukları ve en büyük mutlulukları üzerine bir kitap yazardım. Kitaplardan, kitaplar aracılığıyla öğrendim ki gökler insancıl değil, ne gökler insancıl ne de omuzlarının üzerinde kafası olan bir insan öyle, insanlar insancıl olmayı istemediğinden değil ama sağduyuya aykırı bu durum da ondan. Mekanik presimde, elimin altında, nadir bulunan kitaplar ölüp gidiyor, bu akışı engelleyemiyorum. Artık müşfik bir kasabım ben. Kitaplar bana yakıp yıkma zevkini ve mutluluğunu aşıladı: birden boşalan sağnak yağmurlara ve yıkım ekiplerine bayılırım, yıkım uzmanlarının koca koca binaları, bütün bir sokağı, sanki devasa tekerleri şişiriyorlarmış gibi havaya uçurmasını seyrederim saatlerce, bütün kiremitleri, taşları, kirişleri yerinden kaldıran o ilk saniyeye doyamam… sonra evler yıkılır sessizce, tıpkı giysiler gibi, tıpkı kazanı patlayan bir hücumbotun ansızın okyanusa gömülmesi gibi. Bir toz bulutunun içinde, çatırtıların müziğinde dururum, ve çalıştığım mahzenlerin derinliklerini, otuz beş yıldır, elektrik ampullerinin ışığında, üzerinde iş gördüğüm presimi düşünürüm. Avluda, başımın üzerinde, gidip gelen adımları işitirim; tavandaki açıklıktan, çuvalların, sandıkların, kutuların, adeta gökten boşalan bereket boynuzları gibi boşaltıldığını, o tavan açıklığından içeri bir atık kâğıt ırmağının aktığını, solmuş çiçekler, toptan eşya kartonları, zamanı geçmiş konser programları ve biletler, frigo ambalajlan, boya sıçramış duvar kâğıtları, kanlı, ıslak kasap kâğıtları, fotoğraf stüdyolarından atılmış, ustura gibi keskin film parçaları, yazıhanelerden gelme sepetler dolusu

kullanılmış kâğıtlar ve daktilo şeritleri, yaşgünü ve vaftiz buketleri düştüğünü görürüm. Hattâ bazen, birinin, ağırlık yapsın diye içine bir kaldırım taşı sıkıştırdığı bir balya gazete de gelir mahzenime; yanlışlıkla atılmış bir bıçak ya da makaslar; çekiçler, kerpetenler, kahve lekeli fincanlar, solup gitmiş bir düğün buketi ya da plastikten, canlı görünen bir cenaze çelengi.

Otuz beş yıldır bütün bunları mekanik presimde ezerim; haftada üç kez, o ezdiklerim kamyonlardan vagonlara, oradan kâğıt fabrikalarına taşınır, fabrikada işçiler balyaları tutan telleri kesip işlediğim şeyleri güçlü alkalilerin, asitlerin içine atarlar, öyle ki ikide bir elimi kesen ustura ağızları bile erir orada. Bu sırada, fabrika ağızlarındaki kirli ve bulanık sularda bazen güzel bir balık nasıl parlayıverirse, bu atık kâğıt ırmağında da zaman zaman değerli bir kitabın cildi parlayıverir; bir an gözüm kamaşır, başka tarafa bakarım ama, tam zamanında tutup çıkartır, önlüğüme kurularım o kitabı; açarım, baskı kokusunu içime çekerim, bakışlarımı ilk cümlede yoğunlaştırır, Homeros’un bir kehanetiymiş gibi okurum o cümleyi; böyle yaptıktan sonra ancak, öbür güzel ganimetlerimin arasına, dua kitaplarıyla birlikte yanlışlıkla mahzenime atılan kutsal resimlerle kapladığım bir sandığın içine koyarım kitabı. Sonra bir âyin başlar benim için, o kitapları okuma töreni başlar, yaptığım her balyaya onlardan birer tane yerleştiririm en sonunda, çünkü bütün balyalarımı güzelleştirmeye ihtiyaç duyarım, o balyalara kendi kişiliğimi, kendi imzamı koyma ihtiyacı. Derdim tasam, her balyamın farklı olmasıdır, bu yüzden her gün iki saat fazla mesai yapmak, işe bir saat erken gelip başlamak, hiç bitmeyen o atık kâğıt dağının üstesinden gelmek için bazen Cumartesileri bile çalışmak zorunda kalırım. Geçen ay mahzenime ünlü ustaların reprodüksiyonlarından altı yüz kilo boşaltıldı, Rembrandt, Hals, Monet, Manet, Klimt, Cezanne ve Avrupa resminin öbür büyük ressamlarıyla dolu altı yüz kilo; şimdi her balyamı bu röprodüksiyonlarla sarmalıyorum, sonra akşam olup da balyalar yük asansörünün önüne sıralandığı zaman bu görkemi seyrediyorum hayran hayran, hiç doyamadan: şurada *Gece Devriyesi*, ileride *Saskia*, *Kırda Kahvaltı*, *Anvers’teki İdamlığın Evi*, hattâ *Guernica*. Yaptığım her balyanın tam ortasında, iyice açılmış olarak, birinde *Faust*’un, ötekinde *Don Carlos’un,* kanlı iğrenç kartonların arasında *Hyperion*’un durduğunu, şurada da bir yığın eski çimento torbasının *Böyle Buyurdu Zerdüşt’ü* sakladığını bilen tek kişiyim ben dünyada. Hangi balya Goethe ve Schiller’e, hangisi Hölderlin ve Nietzsche’ye mezar olmuş, bilen bir tek ben

varım. Bir anlamda, hem sanatçı hem seyirciyim; bu durum tüketir beni, her gün yorgunluktan ölürüm, yüreğim parçalanır, sarsılırım; ve kendimi bu kadar çok harcayışımı hafifletmek, azaltmak için sürahiler dolusu bira üstüne bira içerim; Husensky hanına bira almaya giderken düşüncelere dalacak, bir sonraki balyayı düşünecek yeterince zamanım olur. Sadece bu yüzden litrelerce bira içerim, geleceği daha iyi görmek için, çünkü yaptığım her balyaya değerli bir kutsal emanet sarıp sarmalarım, kocaman açılmış bir çocuk tabutu solmuş çiçeklerin, alüminyum saçakların, melek saçlarının altında kaybolur, mahzendeki varlığı benim varlığım kadar şaşırtıcı olan o kitaplara küçük bir yuva hazırlarım. İşte bu yüzden işimde hep gecikirim, bu yüzden avlu, ta çatıya kadar, mahzenin tavanındaki açıklığı tıkayan bir kâğıt dağıyla dolu. İşte bu yüzden şefim o yığının ortasında kalınca elindeki kancayla kendine yol açar, yüzü öfkeden kıpkırmızı, tavandaki açıklıktan bana seslenir: “Hanta, orada mısın? Hey ulu Tanrım, kitaplara gözünü dikip durmayı bırak da kıpırda biraz! Avlu kâğıtlardan görünmez olmuş, sense aşağıda hayallere dalmış saçmalıyorsun!” Kâğıt dağının eteğinde, çalılığa sığınan Hz. Âdem gibi büzülüp ufacık olurum, elimde bir kitap, benimkine yabancı bir dünyaya şaşkın şaşkın bakarım, çünkü itiraf etmeliyim ki ben bir kitaba gömülünce, büsbütün başka yerde olurum, metnin içinde… şaşakalır, hayallere dalar, daha güzel bir dünyaya, gerçeğin tam içine girerim. Her gün, günde on kez kendimden bu kadar uzaklara gidebilmiş oluşuma hayret ederim. Böylece yabancılaşmış, kendimden uzaklaşmış, derin düşüncelere dalmış olarak, sessizce evime dönerim; sokakta yürürken, o gün bulduğum ve çantama koyduğum kitapların akıntısında yitmiş olurum, tramvaylardan, otomobillerden, yayalardan kaçınırım, farkında olmadan yeşilde geçerim, yolda yürüyenlere ya da sokak lambalarına çarpmadan, bira ve kir kokarak ilerlerim, ama gülümserim, çünkü çantamda, hakkımda henüz bilmediğim şeyleri hemen o akşam açıklayacaklarını beklediğim kitaplar vardır. Sokağın gürültü patırtısında ilerlerim, hiç kırmızıda geçmem, bilinçaltımdan bilinçsiz bir halde yürürüm; o gün preslenen balyaların görüntüsü usul usul yok olur içimde, kendim de bir balya preslenmiş kitap olduğumu hissederim; benliğimde, şofbenlerdekine ya da gazlı buzdolaplarındakine benzer küçük bir alev yandığını hissederim, şimdi çantamda taşıdığım kitaplardan her gün çalışırken kendime rağmen okuduğum düşüncelerin yağıyla canlandırdığım hiç sönmeyen bir kandil. Böyle dönerim eve, yanan bir ev gibi, alevler

sarmış bir ahır gibi; ateşten yaşamın ışığı fışkırır, ölen tahtadan çıkan o ateşten, düşmanca acı küllere karışıp kalır.

Mekanik presimde atık kâğıt presliyorum otuz beş yıldır. Beş yıl içinde emekli olup makinamı da alacağım yanıma, burada bırakmayacağım onu, para biriktiriyorum, bunun için bir banka cüzdanım bile var, birlikte emekliye ayrılacağız… Bu makinayı işletmeden satın alacağım, evime, dayımın bahçesinin bir köşesindeki ağaçların altında bir yere koyacağım, orada günde yalnız bir balya yapacağım, ama ne balya! On kat müthiş bir balya, bir heykel, bir sanat yapıtı, gençliğimin bütün yanılsamalarını, bütün bildiklerimi, bu otuz beş yılda öğrendiğim her şeyi koyacağım içine; en sonunda anın ve esinin buyruğunda çalışabileceğim, evimdeki üç ton kitabın içinden çıkartılmış, günde bir tek kitap balyası, ama yüzümü kızartmayacak bir balya, önceden üzerinde uzun uzun düşünülmüş bir balya. Dahası da var, presimin teknesine kitapları ve atık kâğıtları koyacağım sırada, o güzellikte yaratım anında, pres son darbeyi indirmeden önce, pullar ve konfetiler atacağım içine, her gün yeni bir balya yapacağım, bir yılın sonunda bahçede bu balyalardan bir sergi açacağım; bütün ziyaretçiler, benim gözetimim altında, tek başlarına kendi balyalarını yapabilecek: yeşil sinyal verilince presin tablası ansızın ileri çıkarak kitaplarla, çiçekler ve ziyaretçilerin yanlarında getirdiği bütün artıklarla süslü atık kâğıtları inanılmaz gücüyle ezeceği sırada, duyarlı seyirci mekanik presimde kendisinin ezildiği duygusunu yaşayabilecek.

Sonunda evime vardım işte, yarı gölgede, bir sandalyeye oturmuşum, başım öne sarkmış, nemli dudaklarımın dizlerime değdiğini hissediyorum, ancak bu şekilde şekerleme yapabilirim. Bazen orada öylece, geceyarısına kadar tortop olmuş bir şekilde kalırım, uyanır, başımı kaldırırım, dizlerimin hizasında pantalonum salyaya batmıştır çünkü iyice iki büklüm olmuş, iyice tortop oturmuşumdur, tıpkı kışın küçük bir kedi gibi, sallanan koltuğun ahşap ayağı gibi; kendi kendime kalabilirim çünkü yalnız değilim, sadece tek başımayım, düşüncelerle dolu bir yalnızlığın içinde yaşarım; ilksizlik ve sonsuzluğun Don Kişot’uyum biraz, ilksizlik ve sonsuzluğun benim gibilere karşı bir zaafı var galiba.

II

Otuz beş yıldır atık kâğıt presliyorum, bütün bu zaman boyunca mahzenime öyle çok güzel kitap boşaltıldı ki üç ambarım olsaydı üçü de dolardı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, bir gün presime bir sepet dolusu kitap boşaltıldı; ilk şoku atlatınca o biblo gibi kitaplardan birini açtım, Prusya kraliyet kütüphanesinin damgasını taşıyordu. Ertesi gün baştan aşağı deri ciltli kitaplardan bir ırmak aktı mahzenimin tavanından, kitap sırtlarının ve başlıkların yaldızı ortalığı ışılldatıyordu… bunun üzerine koşarak yukarı çıktım, iki adamla karşılaştım; sonunda bana, Nove Straseci yakınlarında bir ambar olduğunu ve samanların arasında insanın gözlerini yuvalarından dışarı uğratacak kadar çok kitap bulunduğunu itiraf ettiler. Ordunun kütüphanecisiyle birlikte Nove Straseci'ye gittim. Tarlaların arasında bir değil üç ambar göründü, Prusya kraliyet kütüphanesinin kitaplarıyla ağzına kadar doluydu üçü de. Önce ah ne güzel, oh ne müthiş deyip durduk, sonra meseleyi tartıştık ve bir hafta boyunca askerî araçlar bu kitapları Prag'a, Dışişleri bakanlığının bir bölümüne taşıdı, daha sonra, çalkantılı zamanlar biraz geçtiğinde, geldiği yere gönderilecekti kitaplar. Ama birisi bu gizli yeri ihbar etti, kütüphane savaş ganimeti ilan edildi, kamyonlar tekrar yola koyulup bu sırtı yaldızlı, tamamı deri kaplı kitapları gara götürdü, orada sağnak yağmur altında, açık vagonlarda bir hafta bekledi kitaplar… Son kamyon geldiğinde, kurum ve matbaa mürekkebiyle karışık yaldızlı bir su sızıyordu vagonlardan; bense, bir sokak lambasına dayanmış, gördüklerim yüzünden taş kesilmiştim; son vagon da ıslak günışığında yok olup gittiği zaman, yüzümdeki gözyaşları yağmura karışıyordu. Gardan çıkan bir zabıta memuru gördüm, ellerimi çapraz yapıp ona uzattım, kelepçeleri bileğime geçirmesi için yalvardım, zira bir suç işlemiştim, insanlığa karşı bir suç. Sonunda memur beni karakola götürdü, alay etmekle kalmayıp üstüne üstlük kodese tıkmakla tehdit ettiler. Uzun yıllar sonra koskoca kütüphaneleri yüklemeye alıştım, şatoların ve burjuva malikânelerinin deri ciltli ve marokenli güzel kitaplarını… vagonlar dolusu kitap yüklüyordum, otuz vagon tamam olunca tren İsviçre ya da Avusturya'ya doğru sarsılarak yola koyuluyordu, oralarda kilosu bir kurona satılıyordu kitaplar, kimse şaşırmıyordu buna, kimse gözyaşı dökmüyordu, ben bile: bu paha biçilemez koleksiyonları kilosu bir kurona İsviçre'ye ya da Avusturya'ya götüren trenleri izlerken gülümsüyordum. Felakete gözümü kırpmadan soğukkanlılıkla bakacak, duygularımı bastıracak gücü çoktan bulmuştum kendimde, işte o zaman yıkımdaki güzelliği kavramaya

başladım. Daha pek çok vagon, pek çok tren yükledim, onlar da kilosu bir kuron eden yükleriyle batıya doğru yola çıktı! Bir sütuna yaslanmış, gözlerim son vagona asılı kırmızı fenere dikilmiş, manzarayı seyrediyordum, Fransız askerlerine bakan Leonardo da Vinci gibiydim, ustanın at heykelini hedef seçip paramparça havaya uçuran o askerlere böyle bakmıştı Da Vinci; tıpkı şimdi benim olduğum gibi öylece durmuş, o dehşet verici sahne karşısında tam bir serinkanlılıkla beklemişti, çünkü göklerin insanca bir yanı olmadığını biliyordu ve düşünen bir insanın daha fazla insan olmadığını.

O sıralarda bir gün bana annemin ölüm döşeğinde olduğu haberi geldi. Bisikletime atladım, eve döndüm, ama çok susadığım için önce kilere koştum; bir çanak soğuk ayran aldım… kana kana içerken birdenbire bir çift göz gördüm. Öyle çok susamıştım ki ayranı içmeye devam ettim ama gözler yeniden belirdi, tehlikeli derecede yakındılar benim gözlerime, tıpkı geceleyin tünelde bir lokomotifin farları gibi; canlı bir şey kayıp ağzıma giriverdi, kıvıl kıvıl debelenen bir kurbağayı ayağından tutup çektim, bahçeye attım ve ayranımı rahatça içip bitirdim, tıpkı Leonardo gibi. Annem öldüğünde içimdeki her şey ağlıyordu ama akıtacak gözyaşım kalmamıştı. Krematoryum çıkışında hafif bir duman tütüyordu, annem güzelce göğe yükseliyordu… Atık kâğıt depolarında çalışmaya başlayalı on yıl olmuştu: alışkanlık gereği krematoryumun bodrumuna indim, onların insanlarla yaptığını ben kitaplarla yapıyordum. Dört ceset yakılmıştı, annem üçüncüsüydü. Hiç kıpırdamadan insanoğlundan kalan son maddeye, ölügömücünün öğütmek üzere kemikleri almasına, annemden son kalanları madenî bir kutuya koymasına bakıyordum, gözlerimi faltaşı gibi açmıştım, tıpkı, muhteşem yükü İsviçre ya da Avusturya'da kilosu bir kurondan satılacak olan trenin uzaklaştığı zamanki gibi. Aklımda sadece Sandburg'un şu dizeleri vardı: insandan geriye bir kutu kibrit yapmaya yetecek kadar fosfor ve bir idamlığın çivisini dövecek kadar demir kalır sadece.

Bir ay sonra dayımın bahçesine elimde annemin küllerinin bulunduğu kutuyla girdim. Oturduğu makasçı kulübesinden bizi görünce bağırdı dayım: "Ah ablacığım, nihayet geri döndün demek!" Kutuyu şöyle bir tarttı, sağlığında aşağı yukarı yetmiş beş kilo çeken ablasından geriye pek bir ağırlık kalmamıştı! Küllerden en az elli gram eksik olduğunu hesapladı! Sonra kutuyu bir dolabın üzerine yerleştirdi. O yaz bir gün şalgamlarını çapalarken birdenbire ablasının şalgama bayıldığını hatırlamış; konserve açacağıyla kutuyu açıp annemin küllerini şalgamların üzerine serpmiş, daha

sonra yedik o şalgamları. O dönemde, mekanik presimde kitapları preslerken, hurda demir tıkırtıları arasında yirmi atmosfer basıncıyla un ufak ederken insan kemiklerinin çatırdadığını duyardım, sanki presimde ezilen klasiklerin kafatasları ve kemiklerini öğütüyor gibi olurdum, sanki Talmud'daki şu cümle söz konusuydu: "Zeytine benzeriz biz, en iyi tarafımızı ancak ezilince veririz."

Her balyayı bağlarım, elimden geldiğince sıkarak demir tellerle tuttururum, kitaplar bağlarını koparmaya uğraşır, teller daha güçlüdür, gözümün önüne panayırdaki bir kuvvet cambazının ciğerlerini şişirerek zincirlerini kopardığı görüntüsü gelir, ama benim balyam tellerinin arasında iyice sıkışıp kalmıştır, tıpkı küllerin durduğu kutudaki gibi her şey sakindir balyanın içinde, ben de onu öbür yenik kardeşlerinin yanına götürürüm, balyayı süsleyen reprodüksiyonların görüneceği şekilde koyarım. Bu hafta Rembrandt van Rijn'ın yaklaşık yüz reprodüksiyonunu keşfettim, sünger suratlı ihtiyar sanatçının birbirinin aynı yüz portresi, sonsuzluğun eşiğinde, sanat ve içkinin kılavuzluk ettiği bir adamın görüntüsü; bilinmeyen birinin dışarıdan ittiği son kapının açılışını şimdiden görebiliyorum. Yüzüm o kabarmış börek hamuru, sızıntı yapan duvar ve cüzamlı görünümünü aldı, aynı ahmak gülümseyiş geldi suratıma, insanoğlunun olaylarının saklı yüzüne bakmaya başlıyorum artık. Bugün bütün balyalarımı ihtiyar Rembrandt van Rijn beyefendinin portresi sarmalıyor, presimin fırın gibi ağzına atık kâğıtları ve açık kitapları tıkıyorum.

Bugün ilk kez fark ettim ki farelere, ailelerine, yuvalarına dikkat etmiyorum artık. Kör yavruları prese atınca, anneleri de peşlerinden atlıyor, yapışıyor yavrularına, dolayısıyla atık kâğıtlarla ve klasiklerle aynı yazgıyı paylaşıyor. Böyle bir mahzende ne çok fare olduğunu bilemezsiniz, iki yüz, belki de beş yüz; küçük dost canlısı hayvancıklar, neredeyse tümü de yarı kör; benimle ortak yanları edebiyata yaşamsal bir gereksinim duymaları, belirgin tercihleri de maroken ciltli Goethe ve Schiller'lerden yana. İşte böyle, mahzenim hep göz kırpmalarla, kemirme sesleriyle dolu, bu fareler kedi yavruları gibi yaramaz, presimin kenarlarına tırmanıyor, silindirin üzerinde pıtı pıtı yürüyorlar, ama yeşil sinyalle birlikte presin tablası hem kâğıtları hem de farecikleri umutsuz bir duruma sokuveriyor, ciyaklamalar hafiflediğinde mahzendeki öbür kardeşleri ciddi bir tavır takınıyor, küçücük arka ayakları üzerinde dikiliyor, o yeni gürültülere merakla kulak kabartıyorlar, ama bir saniye sonra her şeyi unutmuş oluyor ve tekrar kitapları kemirmeye koyuluyorlar, kitap ne kadar eskiyse o kadar çok

hoşlarına gidiyor, iyice eskitilmiş peynir gibi, iyice yıllanmış şarap gibi. Yaşamım artık bu küçük farelere bağlı; akşamleyin hortumla kâğıt yığınımı ıslatırım, bile bile mahzenimi havuza çeviririm, fareler sırılsıklam olur ama suyun şiddetiyle yere yapıştıklarında keyifleri kaçmaz hiç, hattâ, daha sonra, kâğıttan barınaklarında saatlerce yalanıp ısınmak için bu banyoyu beklerler bile. Bazen farelerim üzerindeki kontrolümü yitirdiğim olur: derin bir düşünceye gömülür, bira içmeye giderim, meyhanenin tezgâhında olmayacak hayaller kurarım, sonra para ödeme zamanı gelince cüzdanımı çıkarmak için mantomu açarım, hoop, tezgâhın üzerine bir fare sıçrar, ya da ayağa kalkınca iki tanesi de pantalonumdan çıkar, garson kızları delirtir bu durum, sandalyelerin üzerine tırmanır, kulaklarını tıkayıp deliler gibi çığlık çığlığa bağırırlar. Ben gülümserim, ellimi sallar çıkarım, bir sonraki balyamın görüntüsü çoktan kaplamıştır içimi.

Otuz beş yıldır balyalarımı umutsuz bir duruma sokarım; yılları, ayları, günleri çizerim bir bir, presimle birlikte emekliye ayrılabilmeyi umarak, ve her gün çantamda kitap taşırım eve, Holesovice'deki iki katlı dairem kitapların ağırlığından yıkılıyor: kiler ve sundurmada bir sürü kitap var, tuvalet ağzına kadar tıklım tıkış, teldolap da öyle, mutfakta, pencereye ve fırına ulaşacak kadar küçük bir yol kaldı, tuvalette tam oturacak kadar yer var; küvetin bir buçuk metre üstünde, tavana kadar kitaplarla dolu gerçek bir yapı iskelesi kurulmuş durumda, ama temkinsiz bir hareket, yanlış bir devinim, belli belirsiz bir sürünme yeter, iskelenin dikmelerine çarparım, yarım ton kitap üstüme yıkılır, o halde, donum inikken, ezilir kalırım. Oraya bir cilt bile eklenemeyeceği için odamda, ikiz yatakların üst tarafına, tavanlık biçiminde raflar yaptırdım ve şu otuz beş yıl boyunca bulduğum iki ton kitabı dizdim; uykuya daldığımda bu iki ton kitap dev bir karabasan gibi çöküyor rüyalarımın üzerine… Uykuda ansızın dönersem, bağırır ya da kıpırdanırsam, korku içinde, kitapların kaydığını işitirim, şöyle bir değivermek yeter tavanlıktan her şeyin çığ gibi üzerime devrilmesi için, nadir bulunan kitapları üzerime boşaltacak ve beni bit gibi yamyassı edecek bir bereket boynuzu sanki orası. Her gün hamur haline getirdiğim masum farelerin öcünü almak için bu kitapların bir komplo hazırladığı duygusuna kapılırım çoğunlukla. Her kötülük cezasını bulur. Kilometrelerce okunacak şeyle yüklü tavanlığın altında sarhoş, sırtüstü uzanmış yatarken bazı şeyleri, son derece nahoş bazı şeyleri düşünmeye korkarım, örneğin, ceketinin ters çevrilmiş kolunda bir gelincik yakalayan ve tavukları yaraladı diye âdil bir şekilde öldürmeyip de hayvanın kafasına bir çivi çakarak serbest bırakan şu

korucuyu düşünmemeye çalışırım. Hayvan avluda ölene kadar uluyarak koşmuş… Bir yıl sonra korucunun oğlu bir beton karma makinasını onarmaya çalışırken elektrik çarpmasından ölmüş. Dün birdenbire kurşun harcamak konusunda cimri davranan ormancının, rastgeldiği bütün kirpileri sivri bir kazığa geçirerek öldürdüğünü hatırladım, ta ki günün birinde karaciğer kanserine yakalanana kadar; adam üç ayda öldü, karnında bir tümör ve beyninde dehşetle. Kitapların bana karşı komplo kurduğunu işittiğimi sandığım zaman, bu tür düşünceler paniğe sürüklüyor beni, öyle dengemi bozuyor ki bu durum, pencerenin yanında bir sandalyede uyumayı tercih ediyorum, önce beni sivrisinek gibi ezip sonra da, tıpkı kafesli bir asansör gibi, yeri delerek mahzene kadar giden kitapların görüntüsünden dehşete düşüyorum. İnsanın yazgısından kaçamadığını görüyorum: mahzende iş üstündeyken kafama kitaplar, şişeler, hokkalar, zımbalar yağar tavandaki açıklıktan, evimde de her akşam kitaplar düşüp öldürecek gibi olur beni, ya da en iyisinden ağır yaralanmaktan kıl payı kurtulurum. Tuvaletin ve odamın tavanına astığım o Damokles’in kılıcı yüzünden çıkıp bira almak zorunda kalırım, o berbat sona karşı tek kalkanımdır bira.

Ayda bir kez dayımı görmeye gider, kocaman bahçesinde emekli olduğumuz zaman presimi koyacak iyi bir yer bulmaya çalışırım. Yanıma presimi almak için para biriktirme fikri benim değil dayımın aklına geldi. Kırk yıl demiryolu görevlisi olarak çalışmış, hemzemin geçitlerdeki bariyerleri indirip kaldırmış ve makasçılık yapmıştı; kırk yıl boyunca, tıpkı benim gibi onun da tek zevki işi olmuştu, emekliye ayrılınca işi olmadan yaşayamazdı. Sınırda kullanılmayan eski bir istasyonun makasını satın alıp bahçesine koydu; eski ateşçi-makinist arkadaşları hurdaların içinden küçücük bir lokomotif bulup çıkardılar. Yüksek fırınlardan maden filizi taşımakta kullanılmış bu küçük Ohrenstein ve Koppel marka lokomotif, lokomotifin rayları ve üç küçük vagonuyla, eski bahçenin ağaçları arasına bir hat kurdular… Cumartesi Pazar günleri makinayı çalıştırıyorlar, haydi ileri! öğleden sonra sıra çocukların; akşamleyin dayımla arkadaşları şarkılar söylüyor, bira içiyor, küçük vagonlarına binip çakırkeyif geziyorlar. Lokomotifin üzerinde ayakta durduklarında, ırmak tanrısı Nil’in heykeli gibi, üzeri küçük adamlarla dolu, uzanmış dev bir Adonis gibi görünüyor tren…

Bir gün kendim ve presim için güzel bir yer seçmeye dayımı ziyarete gitmiştim, akşam oluyordu, bütün farları yakılmış makina, ihtiyar meyva ağaçlarının arasında hızla virajları alırken, dayım makasçı kulübesinde

oturmuş, coşkuyla önündeki kolları indirip kaldırıyordu, Ohrenstein ve Koppel marka lokomotifi kadar coşkulu ve çakırkeyfti, yer yer alüminyum bir parçanın madeni parıldıyordu. Çocukların ve emeklilerin çığlıkları, haykırışları arasında ilerledim, kimse beni aralarına katılmaya davet etmedi, kimse bir kadeh ister miyim diye sormadı, aslında bütün ömürleri boyunca sevdikleri işlerinin bir tekrarından başka bir şey olmayan oyunlarına iyice dalmışlardı. Ben Kain gibi, alnımda bir damgayla yürüyordum. Aşağı yukarı bir saat sonra evin yolunu tuttum, davet edilebilirdim hâlâ ama kimse seslenmedi bana, kapıdan çıkarken bir kez daha geri döndüm: fenerlerin ve makasçı kulübesinin ışığında çocukların ve ihtiyarların karaltıları kıpırdıyordu, tren, düdüğünü öttürüp elips biçimindeki hattında sarsıntılı vagonlarıyla yeni bir tur atmak üzere ilerlemeye başladı. Tıpkı bir laternanın şarkısı gibiydi, hep aynı şarkı, ama öyle güzel bir ezgi ki ölene kadar başka bir şey dinlemek istemeyeceğiniz türden! Ama bu arada, kapının yanında dikilirken biliyordum ki dayım beni görüyordu, ağaçların arasında kaybolduğum zaman bile gözlerini üzerimden ayırmamıştı; kumandalardan elini kaldırıp parmaklarını tuhaf tuhaf oynattı, sanki sadece havayı karıştırıyor gibiydi, ben de karanlıkta selamına karşılık verdim, yan yana geçen iki trende giderken birbirimize veda ettiğimiz sanılabilirdi.

Prag'ın kenar mahallelerine geri döndüm, bir sosis aldım ve o sırada büyük bir şok yaşadım: sosisi ağzıma götürmem gerekmemişti, yanan dudaklarımda temasını hissetmek için çenemi eğmem yeterli olmuştu; oysa sosisi bel hizamda tutuyordum… Yere baktım ve gördüğüm şeyden korktum, çünkü sosisin öbür ucu neredeyse pabuçlarıma değiyordu. İki elimle tuttum: sosis normal boydaydı, son yıllarda sıkışıp ezildiğim sonucunu çıkardım. Eve dönünce mutfak kapısının pervazını gizleyen yaklaşık yüz kitabı kenara ittim, pervaza silinmez mürekkeple belli tarihlerde boyumun ne kadar olduğunu işaretlemiştim. Kenara yaslandım, bir kitabı başıma koydum, dönüp duvara değdiği yeri işaretledim, çıplak gözle bakınca sekiz yılda dokuz santimetre kısaldığımı fark ettim. Yatağımın üstündeki kitap sayvanına doğrultunca bakışlarımı, tavanlıktaki iki tonun düşsel ağırlığı altında kısaldığımı anladım.

III

Otuz beş yıl boyunca atık kâğıtları presledim, bugün bir tercihte bulunmak zorunda olsaydım başka bir şey yapmak istemezdim. Yine de yılda üç-dört kez görevim olumludan olumsuza dönüyor bana göre, mahzenim midemi bulandırıyor birdenbire, şefimin yakınmaları ve uyarıları kafamın içinde çınlıyor, bangır bangır çıkan sesler gibi kulaklarımda uğulduyor, içerisi cehennem gibi geliyor; avluyu tümüyle tıkayan, nemli ve çürümüş kâğıt dağı öyle bir küflenmeye başlıyor ki gübre kokusu yanında güzel kalır; mahzenimin derinliklerinde bir bataklık kokuşmaya başlıyor, iğrenç bir hendeğin çamurunda çürüyen bir kütükten çıkan ufak alevler gibi küçük kabarcıklar çıkıyor yüzeye. O zaman dışarı çıkmam, mekanik presimden kaçmam gerekiyor ama açık havaya çıkmam -artık temiz havaya dayanamaz oldum, beni boğuyor, kusturuyor temiz hava, puro dumanı yutmuşum gibi soluksuz kalıyorum. Şefim istediği kadar bağırıp çağırsın, ellerini kıvırıp bana tehditler savursun, mahzenimden sıvışıyor, başımı alıp rasgele başka yeraltı dünyalarına gidiyorum.

En sevdiğim de, merkezî ısıtma sistemi kontrol görevlilerini kendi mahzenlerinde ziyaret etmektir; yüksek eğitimli, kulübesine bağlı köpekler gibi işine bağlı adamlardır onlar; yaşadıkları yüzyılın tarihini, bir tür sosyolojik araştırma biçiminde yazıyorlar. Dünyanın dörtte birinin nüfusunu yitirmekte olduğunu, vasıfsız işçilerin öğrenim gördüğünü ve yerlerini üniversitelilerin aldığını orada öğrendim. Bununla birlikte en iyi arkadaşlarım lağım kazıcılardır, Prag kanalizasyonları ve lağımları üzerine bir kitap hazırlayan iki akademisyendir bunlar. Podbaba arıtma tesisine akan lağımların Pazarları ve Pazartesileri birbirinden çok farklı olduğunu öğrettiler bana, günler birbirinden öyle farklıymış ki prezervatif akışına göre lağımın debisinin grafiği çıkarılabilirmiş, kentin en çok ve en az düzüşülen mahalleleri de saptanabilirmiş; ama bana en şaşırtıcı gelen, insanlarınki kadar topyekûn bir savaş olan cardonlarla lağım sıçanlarının savaşı üzerine yazdıkları makaleydi; o savaşlardan biri cardonların mutlak zaferiyle daha yeni son bulmuştu ve cardonlar hemen iki gruba, iki klana, iki örgütlü topluma ayrılmıştı, tam o sırada Prag kentinin bütün lağımlarında, bütün kanalizasyonlarında bir ölüm-kalım mücadelesi patlak veriyordu, cardonlar arasında, zafer kazananın Podbaba’ya akan bütün çöpler ve dışkılar üzerinde egemenlik kuracağı bir büyük savaş. Saygıdeğer lağımcı arkadaşlarım bu savaş da bittiğinde bu kez zafer kazanmış olanların, tıpkı gazlar, madenler ve dünya yüzünde yaşayan her şey gibi,

diyalektik yasası gereği iki kampa bölüneceğini, üstünlük mücadelesinin yaşamı yeniden dirilteceğini söylediler; böylece çatışmayı çözme arzusu denge vaat ediyordu ve dünya hiç tökezlemiyordu. O zaman Rimbaud'nun sözlerinin ne kadar doğru olduğunu anladım, düşünce mücadelesi herhangi bir silahlı mücadele kadar korkunçtur, demişti, İsa'nın acımasız cümlesini kavradım: "Barış değil savaş getirdim." Mahzenlere ve lağımlara, çirkef kuyularına, arıtma istasyonlarına yaptığım bu gezintilerden hep dinginleşmiş olarak dönerdim; istemeden bilgi edinmiş biri olarak, Hegel'den öğrendiğim şeyi düşününce ürperiyordum: dünyadaki tek korkutucu şey donmuş, taşlaşmış, ölmek üzere olan'dır, ve tek mutluluk verici şey de bireyin, daha da iyisi, toplumun, mücadele sayesinde gençleşmeyi, yaşama hakkını ele geçirmeyi başarmasıdır.

Kendi yeraltı mekânıma dönerken Prag sokaklarında rasgele yürüdüğüm sırada, gözlerim tıpkı X ışınları gibi kaldırımları delip, cardon kurmaylarının kemirgenlerden oluşan ordularına manevra yaptırdığı, generallerin telsizle falan ya da filan cephede çarpışmayı şiddetlendirme emri verdiği lağımlara kadar ulaşıyordu; ayaklarımın altında sivri dişlerinin takırdadığını işitiyordum, bitmez tükenmez bir inşa halindeki o dünyanın melankolisini düşünüyordum, yaşlar içindeki gözlerimi göğe kaldırmış, o lağımlara bata çıka yürüyordum ki birdenbire, o ana dek hiç görmediğim, hiç fark etmediğim şeyi fark ettim: apartmanların, kamu binalarının ön cepheleri, alınlıkları bütün isteklerime, Goethe ve Hegel'in bütün hayallerine bir ayna tutuyordu, Yunanistan'ın güzelliğini, hem model hem hedef olan Hellenizmi yansıtıyorlardı; sütunlarıyla, triglifleriyle, kornişleriyle Dor üslubunu görüyordum onlarda, İon üslubundaki frizleri ve volütleri, Korint üslubundaki akantları, tapınak kalıntılarını, karyatidleri, evlerin çatılarına uzanan parmaklıkları; onların gölgesinde yürüdüm. Bu Yunan'ı kenar mahallelerde, kapıları, pencereleri çıplak erkek ve kadın figürleri ve egzotik bitkilerle süslü sıradan evlerde de görüyordum. Yürürken, bir gün fakülte mezunu bir şoförün bana söylediklerini hatırladım, Doğu Avrupa'nın Prag kapılarında başlamadığını, Galiçya'da bir yerlerde, Ampir üslubundaki son tren istasyonunun olduğu yerde, Yunan kapı pencerelerinin bittiği yerde başladığını söylemişti; Prag'a gelince, Yunan ruhuyla bunca dolup taşması, sadece binaların dış cephelerinde değil halkının zihninde de bunun böyle olması, klasik liselerin ve edebiyat fakültelerinin milyonlarca Çek beynini Yunan ve Roma'yla şişirmesinden kaynaklanıyor. Kentin kanalizasyonlarında iki cardon klanı görünüşe

bakılırsa saçma bir savaşa tutulmuşken, cennetten kovulmuş melekler de mahzenlerde çalışıyor, hiç girmedikleri bir çarpışmada yenik düşmüş bu kültürlü insanlar, her şeye rağmen, dünyanın betimlenişini daha da yetkinleştiriyorlar.

Yeraltı mekânıma geri döndüğümde minik farelerim şenlik yaptı; beni karşılamak için sıçrıyor, dans ediyorlardı; onları görünce yük asansörünün kafesinin arka tarafında kanalizasyona açılan bir yer olduğu aklıma geldi. Oraya indim, cesaretimi toplayıp iki elimle kapağı söktüm; diz çöküp lağım sularının şarkısını, sifonların ani çekilme seslerini, lavaboların melodisini, küvetlerin, sabunlu suların boşaltılışını ve sonra adeta minik dalgaların çatlayışını dinledim, kulak kabartınca savaşan cardonların çığlıklarını apaçık duydum, etlerin kemirilişini, sızlanmaları ve bağırtıları, şıpırtıları, savaşan bedenlerin gurultularını; bu gürültüler belirsiz bir uzaklıktan geliyordu ama herhangi bir yerde kanalizasyonu kapatan ızgara ya da kapağı kaldırıp aşağı inmenin, cardonların son çarpışmasına, besbelli ki son savaşına katılmak için yeterli olduğunu biliyordum, yeniden başlamak için bir neden bulunana kadar büyük kutlamalarla bitecekti savaş. Kapağı kapattım, yeni bir bilgiyle zenginleşmiş olarak presimin başına döndüm; ayaklarımın altında, acımasız bir çarpışma kasıp kavuruyordu bütün kanalizasyonları. Cardonların gökleri de demek insancıl değil, otuz beş yıldır atık kâğıt balyalayan ben nasıl olayım ki? Zaten ben de farelere benzemeye başladım, otuz beş yıldır mahzenlerde yaşıyorum, şefin yazıhanesinin tam arkasında bir banyo olmasına rağmen yıkanmayı pek sevmez oldum artık. Yıkanırsam hastalanırım, hijyen konusunu aceleye getirmemem gerek, eldivensiz, çıplak ellerimle çalıştığım için her akşam yıkarım elimi, ama ben biliyorum ne menem bir şeydir bu!
Günde birçok defa yıkıyor olsaydım, derim tümden çatlardı. Yine de bazen Yunan güzellik ideali içimi kapladığında, bir ayağımı, hattâ boynumu yıkarım, ertesi hafta da öbür ayağımı ya da kolumu, ve büyük dinî bayramlar gelip çattığında gövdemi ve bacaklarımı temizlerim, ama önceden bellidir bu, hem saman nezlesine karşı antihistamin alırım, kar yağarken bile tutulurum saman nezlesine, ne menem bir şey olduğunu bilirim!

Şimdi mekanik presimde çalışıyorum, her balyanın tam ortasına, iyice açarak bir filozofun yapıtını sokuveririm; sabahleyin kentteki gezintim içimi ferahlattı, yalnız olmamanın getirdiği duyguyla, benim gibi binlerce kişinin Prag'ın çukurlarında, mahzenlerinde, yeraltında, kafaları canlı ve

canlandırıcı düşüncelerle dopdolu yaşadığını bilmenin verdiği duyguyla zihnim tazelendi, iş şimdi daha hafif geliyor, mekanik görünüyor, zamanda geriye gidiyorum, gençliğime yeniden kavuşuyorum. O dönemde her Cumartesi pantalonumu ütüler, ayakkabılarımı cilalardım, tabanları bile - insan gençken temiz olmayı sever, etrafa verdiği görüntüyü sever, hattâ daha güzelleştirmeye çalışır… İçi kor dolu ütümle havada daireler çizerim, kıvılcımlar uçuşur, pantalonun plisini iyice belli etmeye uğraşırım, ağzıma su doldurup ütü bezine püskürtürüm, dokuz kuka oynadığımda topu savururken dizimi hep yere koyduğum için biraz eprimiş olan sağ bacağı titizlikle ütülerim; buhar tüten bezi kaldırırken pli için hep endişeyle dolar içim. Sonra pantalonumu üzerime geçirir, mahallenin meydanına çıkarım, Aşağı Han’a gitmeden dönüp anneme uğrarım, hayran hayran üstümü başımı düzeltir o da.

Akşam baloda, beklediğim kız, Marie (ya da benim dediğim gibi Manca) salona girer, elbisesini süsleyen kurdelalar, saç örgüsündeki şeritler, ardında dalgalanır; müzik başlar, bir tek onunla dans ederim, çevremizdeki insanlar atlıkarınca gibi döner, polkanın ritminde onunla birlikte kanatlanmak için gözucuyla, dans edenlerin ortasında bir yer ararım, Manca’nın kurdelaları dansın burgacıyla gerilip neredeyse yatay hale gelir, yavaşlamak zorunda kalınca ben, onlar da yavaş yavaş iner, hızla dans ettiğimde yeniden gerilirler, içinde Manca’nın işlemeli küçük beyaz mendiliyle küçük elini tuttuğum elime değer kurdelalar, ilk kez ona seni seviyorum derim, ben de diye fısıldar, okul sıralarından beri hem de, ve bana yaslanır, beni kucaklar, daha önce hiç olmadığımız kadar yakınızdır, kavalyem olur musun dediğinde “Evet!” diye bağırırım, ama dans başlar başlamaz Manca solgunlaşır, özür diler, kısa bir süreliğine sıvışır.

Döndüğünde elleri buz gibidir, onu fırıl fırıl döndürürüm ki herkes ne güzel dans etmeyi bildiğimi, ne hoş bir çift olduğumuzu görsün; sonra tempo hızlanır, polka başdöndürücü bir hal alır, Manca’nın kurdelaları saman sarısı örgüsüyle birlikte dönmeye başlar… Birdenbire ötekiler dansı bırakır, geriler, tiksinerek uzaklaşırlar, çevremizde halka olurlar… Hayranlık değil, Manca’nın da benim de zamanında fark edemediğimiz korkunç bir şeydir onları merkezkaç kuvvet gibi böyle dışarı fırlatan, ama annesi bir sıçrayışta Manca’yı kolundan yakalar, dehşet ve korku içinde, koşarak balo salonundan uzağa, geri gelmemecesine Aşağı Han’dan uzağa sürükler, yıllarca göremem Manca’yı. O akşamdan beri ona hep Bokkafa Manca diyorlar, çünkü dans yüzünden heyecanlanan, aşkımı itiraf

etmemden dolayı iyice coşan Manca'nın hanın doğrudürüst aydınlatılmamış tuvaletine koşması gerekmiş, kurdelalarını da ağzına kadar bir dışkı piramidiyle dolu bu köy helasına batırmış… Sonra ışıklandırılmış salona koşup geri gelince, kurdelaları fırıl fırıl dönerken menzili içindeki bütün dans edenlere çarpıp bok sıçratmış meğer…

Atık kâğıtları preslerim; yeşil düğmeye basarım, presimin tablası ilerler, kırmızı düğmeye basarım, geriler; dünyanın temel hareketi budur, tıpkı bir helikonun pistonları ya da zorunlu olarak çıktığı noktaya geri dönen bir çember gibi. Manca şöhretini taşıyamayınca utancına katlanmak zorunda kaldı ki onun suçu da değildi bu; başına gelen insanca bir şeydi, fazlasıyla insanca, Goethe, Ulrike von Levetzow'a, Schelling de Karoline'e aynı şey olsa, bağışlardı. Yalnızca Leibniz, bu kurdela olayından dolayı benzersiz sevgilisi -Sophie-Charlotte'u bağışlamazdı herhalde, aşırı duyarlı Hölderlin de Madam Gontard'ını affetmezdi…

Beş yıl sonra Manca'yı Moravya'da buldum, şu kurdelalar yüzünden bütün ailesi oraya taşınmıştı; ondan beni bağışlamasını istedim -her şey için, gazetelerde okuduğum çeşit çeşit bütün olaylar için hep kendimi suçluyordum- bağışladı; piyangodan daha yeni, beş bin kuron kazanmıştım, o yüzden Manca'yı geziye davet ettim; parayı sevmiyordum ve bir tasarruf cüzdanıyla canımı sıkmamak için kazancımı dünya yüzünden çabucak silmek istiyordum. İşte böylece, dağa, Altın Tepe'deki Renner oteline gittik, daha çabuk tasasız ve banknotsuz kalabilmek için bu pahalı oteli seçmiştim. Otel müşterilerinin hepsi de Manca yüzünden beni kıskanıyor, her akşam onu elimden almak için itişip kakışıyorlardı, ama aralarında en açgözlüsü sanayici Jina'ydı. Kendimi mutlu hissediyordum, hesap etmeden harcıyordum, istediğimiz her şeyi alıyorduk, Şubat sonuydu, güneş parlıyordu, iyice bronzlaşan Manca pırıltılı yamaçlarda ötekiler gibi kayak yapıyordu, geniş dekolteli kolsuz bir gömlek giymişti, ben küçük yudumlarla konyağımı içerken, beyler Manca'nın çevresinde pervane oluyordu. Öğle yemeğinden önce otelin terasında, yan yana dizilmiş şezlonglarında güneşlenmek için buluşuyorlardı, yanıbaşlarındaki otuz sehpada da likörler ve canlandırıcı aperitifler duruyordu; Manca ise öğle yemeği çanı son kez çalana dek kayıyor da kayıyordu. Orada kalışımızın son, belki de sondan bir önceki gününde, yani her halükârda beşinci gün oluyor, cebimde sadece beş yüz kuronum kalmıştı, Manca'yı gördüm, iyice yanmış, güzel mi güzel, Altın Tepe'nin yamaçlarından kayakla iniyordu; otel müşterileriyle birlikte oturmuş, sanayici Jina'yla beş günde dört bin

papel harcadığım için kadeh tokuşturuyordum -o da beni sanayici sanıyordu- Manca'nın bir an cılız çamların arkasında kaybolduğunu, sonra hızlı hızlı otele geldiğini gördüm. O gün hava o kadar güzeldi, güneş öyle çok ısıtıyordu ki bütün şezlonglar doluydu, üniformalı uşaklar yenilerini getirmek zorunda kaldı; Manca'cığım her günkü gibi müşterilerin güneşlendiği teras boyunca gidip geliyor, salınıyordu; sanayici Jina haklıydı gerçekten, Manca o gün kıtır kıtır yenilenecek gibiydi; ama baş taraftaki güneş tutkunlarının önünden geçerken kadınların gülmelerini bastırarak başlarını çevirdiğini fark ettim, Manca bana yaklaştıkça kadınların gülmekten iki büklüm olduğunu görüyordum; adamlar geriye kaykılıyor, yüzlerine bir gazete kapatıp uyur gibi yapıyor ya da gözlerini kapamayı yeğliyorlardı; Manca önümden yürüyüp geçince, kayaklarının birinin üstünde, ayakkabısının tam arkasında kocaman bir kaka gördüm, kâğıt ağırlığı kadar büyük bir kaka, tıpkı Jaroslav Vrchlicky'nin güzel şiirindeki gibi… Bir saniyede anladım ki bu, Manca'nın yaşamında ikinci perdeydi, şöhreti tanımadan utancına katlanması gerekeceğinin yazılı olduğu perde. Sanayici Jina'ya gelince, o, Manca'nın ayağında kayaklarıyla Altın Tepe'nin cılız çamlarından birinin arkasında ne yaptığını görünce fenalaştı, bütün öğleden sonrasını da sapsarı bir suratla geçirdi, bu arada Manca saç diplerine varıncaya kadar kıpkırmızı olmuştu… Gökler insancıl değil, düşünen bir insan da daha fazla insan değil.

Presimde peş peşe balyaları ezerim, her birinin tam ortasında bir kitabın en güzel sayfası açık durur, pres başında çalışırım ama düşüncelerim Manca'yla; o akşam son kuruşuma kadar şampanyaya boğulduk, konyak yetmiyordu artık; insanların önünde kayaklarındaki kakayla salına salına yürüyen Manca, etrafına verdiği görüntüsüyle, denetimden çıkmıştı. Bütün geceyi ondan özür dilemekle geçirdim, beni bağışlamadı, ertesi sabah, gururlu ve dimdik, Renner otelini terk etti, böylece Lao-Tzu'nun sözlerini de yerine getirmiş oldu: utancını tanı ve şöhretini taşı. O sözlerin parıl parıl bir örneği bu kadın…

Erdemler Kitabı'nın o sayfasını açıyorum ve tıpkı aharın başındaki bir rahip gibi, iğrenç kasap kâğıtları ve çimento torbalarıyla ağzına kadar dolu teknemin içine bırakıyorum. Yeşil düğmeye basıyorum, bütün o pislik hareketleniyor, ben de durup presimin çenelerini seyre dalıyorum, tıpkı umutsuzluk duası için birleşen eller gibiler, *Erdemler Kitabı*'nı preslemek, uzak bir çağrışımla, bana Manca'nın yaşamından bir parçayı, gençliğimin güzelliğini hatırlattı. Kentin lağımlarının derinliklerinde, iki cardon klanının

ölüm-kalım savaşı verdiği kanallarda pis sular çağlıyor: yeraltından gelen bir altmetin. Bugün güzel bir gündü!

IV

Bir öğleden sonra, bana mezbahadan bir kamyon dolusu kanlı kâğıt ve karton getirildi; sandıklar, tatlımsı kokusundan ötürü dayanamadığım bu kâğıtlarla doluydu, hem zaten kasap önlüğü gibi kanlar içinde kalmaktan nefret ediyordum. Öcümü almak için ilk balyanın içine Rotterdam'lı Erasmus'un *Deliliğe Övgü*'sünü sokuşturdum, ikinci balyaya sevgi ve saygıyla Schiller'in *Don Carlos*'unu yerleştirdim, kelâm da kanlı vücut olsun diye, üçüncü balyaya iyice açarak Nietzsche'nin *Ecce Homo*'sunu koydum. Kurt sineklerinden bir bulut, koca bir sürü çevremi sarmış hiç bırakmıyordu, kasapların armağanı bu çekilmez hayvanlar şidetli bir vızıltıyla dönüp duruyor, dolu taneleri gibi suratıma çarpıyorlardı.

Dördüncü biramı içerken, presimin yanında zarif bir genç adam belirdi: hemen tanıdım, İsa'nın ta kendisiydi. Sonra buruşuk suratlı bir ihtiyar geldi İsa'nın yanına, Lao-Tzu'dan başkası olamazdı, hemen bildim. İkisi de orada öyle ayakta dikiliyordu, genç adamla ihtiyar beyefendiyi birbiriyle kıyaslayabiliyordum; binlerce yeşilimsi sinek, havada binlerce eğri çizerek, çılgınca sağa sola uçuşuyordu, madenî bir ses çıkaran kanatları ve bedenleri kıvrımlar çizerek, tıpkı Jackson Pollock'un dev resimlerindeki gibi lekelerle dolu, dev bir canlı tablo yaratıyordu.

O iki hayaleti gördüğüme şaşırmadım: atalarım da içkiyi biraz fazla kaçırdığında birşeyler görürmüş, peri masallarının kahramanları ziyaretlerine gelirmiş; dedem dolaşırken superilerine rastlarmış, onun babası, Litovel bira fabrikasının çimlendirme yerinde küçük alevler, cinler ve periler görürmüş. Bana gelince, istemeden bilgilenmiş olan benim de, yatağımın tavanlığındaki iki tonun altında uyurken, aynı yıl aynı gün doğan Schelling ve Hegel'i, ya da atına binmiş bana denizin yolunu soran Rotterdam'lı Erasmus'u gördüğüm olmuştur. Dolayısıyla bugün de o sevdiğim adamların ziyaretine şaşırmamıştım; ama ilk kez anladım ki düşüncelerini iyice kavramak için yaşları son derece önemli bir etmen. Sineklerin çılgın dansı, şiddetli vızıltısı artıyordu, bluzum kandan sırılsıklam olmuştu; sırayla presimin yeşil ve kırmızı düğmelerine basarken İsa'nın daha yükseğe çıktığını, bıkmadan bir dağın yamacına tırmandığını görüyordum, Lao-Tzu ise çoktan zirvedeydi, dünyayı değiştirmek isteyen ateşli bir genç adam ile çevresine tevekkül dolu bakışlar atan ve kaynaklara dönerek sonsuzluğun içini güzelce dolduran yaşlı bir beyefendi görüyordum. İsa'nın dualarıyla mucizenin karşısına gerçekliği çıkardığını, Lao-Tzu'nun ise, bilgili cehalete giden tek yol yani Tao boyunca doğa

yasalarına sarıldığını görüyordum… Bu sırada kucak kucak kanlı, ıslak kâğıtları taşıyordum, yüzüm kan lekesi içinde kaldı. Yeşil düğmeye basınca presimin tablası bu berbat kâğıt yığınıyla birlikte sinekleri de ezmeye başladı. Son et parçalarından kopup uzaklaşamamış sinekler, et kokusuyla çılgına dönmüş, vızlayan, üst üste konan bu mavi sinekler kâğıt dolu teknenin çevresinde, hep daha da artan bir şiddetle, kalın bir delilik yörüngesi çiziyordu, tıpkı atomun içinde fır dönen protonlar ve nötronlar gibi.

Testiden biramı içiyor, gözlerimi genç İsa’dan ayırmıyordum, delikanlılar ve güzel kızlardan oluşan bir topluluğun ortasında iyice coşmuştu, Lao-Tzu ise yapayalnız, kendine yaraşır bir mezar arıyordu. Kanlı kâğıt yığınının aşırı basınç altında sinek bulamacıyla karışık kan damlaları sıçrattığı anda, İsa hâlâ pek hoş bir vecde tutulmuş durumdaydı, Lao-Tzu ise derin bir melankoli içinde, kayıtsızlık ve küçümsemeyle teknenin kenarına yaslanıyordu; sonra iman dolu İsa’nın bir dağı yerinden oynattığını, Lao-Tzu’nun da kavranmaz bir idrakin ağını mahzenime yaydığını gördüm, İsa iyimser bir sarmal gibiydi, Lao-Tzu kapalı bir çember gibi, İsa dramatik ve çatışmak durumlarla uğraşıyor, Lao-Tzu karşıtlıklara ilişkin ahlaksal sorunun çözümsüzlüğü üzerinde derin düşünceye dalmıştı sessizce.

Kırmızı sinyal yanınca, presimin kana bulanmış tablası geri gitti, ben de iki elimle teknenin içine kartonlar, kutular, kandan ıslanmış, et buğusu yayan ambalajlar attım, Friedrich Nietzsche’nin kitabında Richard Wagner’le kozmik dostluğunu anlattığı sayfaları karıştıracak gücü buldum önce, sonra da kitabı, bir bebeği küvetine sokar gibi tekneye koydum, sonra, tıpkı fırtınadaki bir söğüdün dalları gibi yüzümü kamçılayan mavi ve yeşil sinekleri kovdum telaşlı telaşlı. Yeşil düğmeye tekrar basacakken merdiven, biri kırmızı öbürü turkuaz iki eteğin sateniyle aydınlandı; iki Çingene kızı küçük adımlarla mahzenime iniyordu. Onların ziyareti bende hep bir tür hayalet görmüş etkisi yapardı; ben artık onların gelmeyeceğini, öldüğünü, âşıklarının hançeriyle can verdiğini düşünürken çıkagelirlerdi, her türden atık kâğıtları toplayıp kocaman denk yaparak sırtlarında taşırlardı, tıpkı eskiden kadınların ormandan ot topladığında yaptığı gibi. Kalabalık sokaklarda yüklerinin altında sallanarak yürürlerdi, yoldan geçenler gerileyip köşeye çekilmek zorunda kalırdı, bizim sundurmaya girdiklerinde yükleri geçişi engellerdi; o zaman sırtüstü kâğıt yığınının üzerine devrilir, kayışları çözer, o ezici boyunduruktan kurtulur kurtulmaz teraziye kadar

denklerini yerde sürükler, orada kan ter içinde, sırılsıklam alınlarını silerek ibreye bakarlardı, ibre hiç otuz, kırk, hattâ elli kilonun altına düşmezdi büyük mağazalardan toplanmış bu kutuları, kartonları, ambalajları tartarken. Bu Çingenelerin öyle bir gücü, öyle bir enerjisi vardı ki uzaktan onları sırtlarındaki yükleriyle görünce küçük bir vagon, bir tramvay çekiyorlar sanırdınız, ama üzgün olduklarında, illlallah dediklerinde, bu çabadan bitkin düştüklerinde mahzenime kaçarlardı; yük örtülerini kendilerinden uzağa fırlatır, kuru kâğıtların arasına yığılırlardı, etekleri göbek deliğine kadar açılırdı, Tanrı bilir nereden sigara almış olurlardı, sırtüstü uzanıp tüttürür de tüttürürlerdi, izmaritlerinden öyle bir nefes çekerlerdi ki çikolata dişliyorlar sanırdınız. Sinek bulutumun içinde kaybolmuşken onlara belli belirsiz hoşgeldiniz diye seslendim, turkuaz Çingene sırtüstü uzandı, eteği beline kadar kıvrılmıştı, güzel bacakları, güzel çıplak bir karnı vardı, güzel bir öbek tüy kasıklarını alevlendirmişti, bir kolunu kıvırmış, siyah ve yağlı saçlarını ensesinde tutan başörtüsünün altına koymuştu, aç kurt gibi içiyordu sigarasını, turkuaz Çingene, oraya öyle masum yatmıştı ki… Ama kırmızı olanı, zalim yükünün altında yorgunluktan bitmiş, buruşturulmuş bir paçavrayı andırıyordu. Dirseğimle onlara çantamı işaret ettim, ekmek ve sucuk almıştım, işe gelirken ekmek-sucuk alırdım, dönerken de eve götürürdüm çünkü böyle içtiğim zaman tek lokma yiyemezdim, işyerinde de hemen her zaman içerim çünkü aşırı heyecanlı, aşırı gergin, aşırı yorgun olurum, neyse… Çingeneler paldır küldür kalktı, kâğıt yığınını devirdiler, iki elleriyle birden çantamı karıştırmaya koyuldular ve sucuğu eşit biçimde paylaştılar; teatral bir hareketle, izmaritlerini topuklarıyla sanki bir yılanın başıymışçasına özenle ezdiler, oturup önce bütün sucuğu bitirdiler, sonra da ekmeğe saldırdılar; onları ekmek yerken seyretmeyi seviyordum, hiç ısırmıyorlardı, birden ciddileşerek parmaklarıyla koparıyorlar, lokma lokma ağızlarına götürüyorlar, mezbahaya götürülene kadar aynı arabayı çekmeye mahkûm iki yük hayvanı gibi omuz omuza vermiş, kafalarını sallayarak yiyorlardı. Bu iki Çingeneye sokakta rastladığımda, örtülerini omuzlarına atmış, mağazaları dolaşırken sigara içiyor, ellerini hep bellerine dayamış polka adımlarıyla yürüyor olurlardı. Hayatları gerçekten kolay değildi, topladıkları kâğıtlarla sadece iki velet değil bir de koca geçindirirlerdi, her öğleden sonra, denklerin büyüklüğüne göre paraları tahsil eden bir Çingeneydi bu. Altın çerçeveli gözlükleri, incecik bıyığı, ortadan ayrılmış saçlarıyla tuhaf bir adamdı; hep çaprazlamasına bir fotoğraf makinası asardı

omzuna. Her gün Çingene kızlarının fotoğrafını çekerdi, yiğit kızlar en güzel gülümsemeleriyle kıpırdamadan dururdu, adam başlarını belli bir şekilde tutmaları için düzeltir, sonra gerileyip resim çekerdi, ama makinada hiç film olmadığı için Çingene kızları bir tek fotoğraf bile görmemişti, yine de, cennet düşüncesiyle dolu Hıristiyanlar gibi, umutla aynı pozu verirlerdi.

Bir gün Liben köprüsünün olduğu yerde, Scholer kafesinin yakınında onlara rastladım; bir Çingene polis memuru trafiği düzenliyordu. Beyaz kollukları ve çizgili değneğiyle bu Çingene dans adımları atarak dönüyor, oradan oraya öyle hoş, öyle saygıdeğer bir tavırla koşturuyordu, yaptığı işe öyle bir gururla sarılmıştı ki ben de durmak zorunda kaldım. Birdenbire gözüm kırmızılı turkuazlı bir ışıltıya takıldı: benim Çingene kızları orada, bariyerin yakınındaydı, tıpkı benim gibi, kavşağın ortasındaki soydaşlarını gözleriyle içiyorlardı; onların çevresinde hepsi de Çingene olan çocuklar, ihtiyarlar, gözleri kamaşmış, gördüklerine inanamayarak, yaşamda bu kadar ileri gitmiş, yükselmiş bu Çingene için gururla dolup taşarak duruyorlardı. Sonra nöbet değişimi oldu, başka bir memur gelip Çingene meslektaşının yerini aldı; bu kez çevresi soydaşları tarafından çepeçevre sarılan Çingene, kutlamaları kabul etmeye başladı, benim iki Çingene kızı diz çöktüler, kırmızı ve turkuaz saten, çiçek gibi yere serildi, kızlar etekleriyle büyük şahsiyetin tozlu ayakkabılarını parlatmaya giriştiler, adam gülümsemekle yetindi; sonunda, kendisinden ötürü duyduğu sevinci daha fazla bastıramayan Çingene kahkahalarla gülmeye başladı ve bütün kızlarla resmî bir şekilde öpüştü, bu arada kırmızı ve turkuaz etekler ayakkabılarını parlatmaya devam ediyordu.

Çingene kızlar ekmekle sucuğu bitirmişti, eteklerine düşen kırıntıları da yediler, sonra turkuaz Çingene kâğıtların üzerine uzandı, eteğini belinden daha yukarı çekti, göbeğini masumca açığa çıkararak bana ciddi ciddi sordu: “Ee babalık, işe koyulalım mı?” Ona kan lekesi içinde kalan ellerimi gösterdim, “Bugün olmaz, dizim ağrıyor,” dedim. Kız omuz silkti, eteğini indirdi, tıpkı merdivenlere oturmuş kırmızı Çingene gibi gözünü kırpmadan bana baktı. Bunun üzerine ayağa kalktılar, güçlenmiş, bir bakıma tazelenmişlerdi, yük örtülerini ucundan tutup merdivenden yukarı yöneldiler, ama gözden kaybolmadan önce, başlarını dizlerine kadar eğip iki büklüm olarak kalın sesleriyle hoşçakal diye bağırdılar ve koridora çıktılar. Avludaki döşeme taşlarını benzersiz polka adımlarıyla döven ayakseslerini işittim; çarşıları önceden araştıran, fotoğraf makinalı, gözlüklü, bıyıklı, saçı

ortadan ayrık Çingenenin emirlerine göre başka kâğıt yığınlarına doğru yola koyuldular.

İşimin başına döndüm; kancayla tavandan tekneye kutular, kasalar, kana bulanmış ambalajlar, ıslak kâğıtlar deviriyordum, avludaki gedik ağır ağır genişliyordu, şimdi bütün sesler, bütün gürültüler, sanki hoparlörden yükseltilerek çıkıyormuş gibi geliyordu kulağıma. Tavandaki açıklığa birkaç kâğıt toplayıcı eğildi, onları bir kilisenin giriş kapısındaki heykeller kadar küçük görüyordum, onlar da presimi, vatanın babası IV. Karl'ın katafalkı gibi görüyordu. Birdenbire şefim ortaya çıktı, nefret ve öfke dolu bir sesle, üzerime çullanan bir sesle bağırıp çağırıyordu, ellerini oynatıyordu: "Hanta, o falcılar, o Çingeneler gene ne karıştırıyordu burada?" Ben her zamanki gibi şaşkına dönmüş bir halde, bir dizimin üzerine çöktüm, presimin teknesine iki elimle sarılarak yukarı baktım; şefimin beni neden sevmediğini hiç anlamamıştım, neden ne yapıp edip de bana hep en korkunç yüzünü gösterdiğini; öyle haksız yere öfkeye kapılmış, ona verdiğim ıstırapla buruşmuş bir yüz ki her seferinde sefil biri olduğum düşüncesi içime işliyordu; ben, o itici adam, o nefret edilesi memur, öylesine soylu bir patrona öylesine çirkin eziyetler çektiren ben…

Mezar taşı yerinden fırlayıp da İsa'ya yol verdiği zaman dehşete kapılan askerlerin yaptığı gibi herhalde, ben de kalktım yerden; doğruldum, dizlerimin tozunu silkeledim ve tekrar işe koyuldum. Eski güvenim beni terk etmişti, sinekler şimdi vargüçleriyle ortaya çıkmış, daha da şiddetli vızıldıyorlardı; neredeyse hepsini preslediğim kasap kâğıtlarından mahrum kaldıkları için kudurmuşlardı belki, kâğıt dağının ortasını deştiğimden beri esen cereyandan şaşkına dönmüşlerdi, kimbilir; çevremde, ahududu çalıları kadar sık, böğürtlenler kadar gür, sıkışık bir çalılık oluşturuyorlardı, elimle kovalarken uzun iğnelerle ya da demir tellerle dövüşüyor izlenimine kapılıyordum. Kan ter içinde olsam da çalışmayı bırakmadım.

Çingene kızlarının ziyareti boyunca İsa ve Lao-Tzu presimin yanında durmuştu; şimdi yalnız kalınca, terk edilmişliğimin içinde mekanik olarak işe sarılmış ve kurt sinekleri tarafından aralıksız hücuma uğramışken İsa'yı gördüm, Wimbledon'u kazanmış bir tenis şampiyonu gibi muzafferdi, Lao-Tzu ise stokları yerli yerinde olduğu halde hiçbir şeyi yokmuşa benzeyen bir tüccar gibiydi, sefildi; İsa'nın sembollerinin ve rakamlarının kanlı gerçekliğini fark ettim, bu arada bir kefene sarınmış Lao-Tzu, doğru dürüst yontulmamış bir kirişi işaret ediyordu parmağıyla; İsa'yı play-boy olarak gördüm, Lao-Tzu'yu salgı bezlerinin yüzüstü bıraktığı bir ihtiyar delikanlı

olarak; İsa, buyurgan bir elle, güçlü bir jestle düşmanlarını lanetliyordu; Lao-Tzu boyuneğişle kollarını indirmişti; İsa'yı romantik, Lao-Tzu'yu klasik olarak gördüm; İsa suların kabarması, Lao-Tzu çekilmesiydi, İsa ilkbahar, Lao-Tzu kış, İsa insan sevgisinin somut örneği, Lao-Tzu boşluğun doruk noktası, İsa *progressus ad futurum,* Lao-Tzu *regressus ad originem…*

Yeşil ve kırmızı düğmelere sırayla basa basa, kasapların, İsa ve Lao-Tzu eşliğinde gelip mahzenime yığdığı iğrenç kâğıtlardan son kucak dolusunu tekneye boşalttım. Son balyaya Immanuel Kant'ın *Töreler Metafiziği*'ni yerleştirdim; çıldırmış sineklerin neredeyse hepsi, üzerinde kurumuş kan lekeleri olan son kâğıt parçalarına konuyor, açgözlülükle lekeleri emerken pres tablasının kendilerini ezip birer damla, birer zar haline getirdiğini fark etmiyordu bile. Küp biçimindeki bu tiksindirici birikintiyi öbür on beş kardeşinin yanına postalarken, öfkeli sinek sürüsünün geri kalanı beni izliyordu, balyalar sinekle örtülmüştü, her kan damlasının siyahımsı kırmızısı üzerinde yeşil ya da mavi bir sineğin madenî parıltısı yanıp sönüyordu, sanırdınız ki bu küplerin her biri, bir yaz günü öğle sıcağında, bir köy kasabının çengeline asılmış dev bir sığır buduydu. Gözlerimi kaldırınca İsa'yla Lao-Tzu'nun sıvıştığını fark ettim; tıpkı benim turkuaz ve kırmızı etekli Çingene kızları gibi kireçle beyazlatılmış basamaklardan yukarı çıkmışlardı, testim de boşalmıştı. Merdivende tökezledim, hattâ bir elimle de yere tutunmak zorunda kaldım - fazla gürültülü yalnızlığım başımı döndürmüştü… Arkadaki dar sokağın temiz havasıyla toparlanıp doğruldum ve boş testime sıkı sıkı sarıldım. Işıl ışıl havada sanki güneş ışınları tuzluymuş gibi gözlerimi kırpıştırdım, Kutsal Üçleme kilisesinin duvarı boyunca yürüdüm; yol işçileri sokağı kazmıştı, benim Çingene kızları oradaydı, kırmızı ve turkuaz etekleri duvarın üzerine yayılmıştı, sigara içip Çingene işçilerle gevezelik ediyorlardı. Burada yol bakım-onarım işlerinde Çingeneler çalışır, böylece biraz para kazanırlar, hem çok yürekten çaba gösterirler; belden yukarısı çıplak, ellerinde kazmalar, külünkler, sertleşmiş toprağa, döşeme taşlarına karşı mücadele verişlerini seyretmeyi severim, sanki kendi mezarlarını kazıyormuşçasına bellerine kadar toprağa gömülüp çalıştıklarını görmek hoşuma gider, severim şu Çingeneleri: karıları, veletleri çalıştıkları yerden fazla uzakta olmaz hiç, Çingenelerden biri dizlerine oturttuğu çocuğuyla eğlenirken karısının da eteklerini beline toplayıp, kocasının kazmaya başladığı çukuru genişletir; adam böyle oynarken, çocuğu sevip okşarken, gücü geri gelir, beden gücü değil ruh gücü geri gelir diye düşünürsünüz. Bu insanlar müthiş

duyarlıdır, uzun zamandır unutulmuş bir kültürün bilgeliğiyle dolu koca kara gözleriyle, kucağında Çocuk İsa'yı tutan güzel bir Çek Meryem'i gibi, bazen o kadar insancıl görünürler ki, kanınız donar adeta… Görünüşe bakılırsa, biz daha elimizde baltalarla koşturup keçi güderken Çingenelerin dünyada bir yerlerde bir devleti varmış, daha önce iki kez çökmüş bir toplumsal yapıları varmış; ikinci kuşağı Prag'a yerleşmiş olan bugünkü Çingeneler, çalıştıkları yer neresi olursa olsun bir tören ateşi, sadece zevk için çıtırdayan, neşeli bir göçebe ateşi yakarlar, çalı çırpılardan harlı bir ateş, bir çocuk gülüşüne, insan düşüncesinden daha eski bir sonsuzluk sembolüne benzeyen, sanki tanrının bağışladığı bedava bir ateş, dünya halinin derdine düşmüş gelip geçenlerin fark bile etmediği doğa güçlerinin canlı bir işareti, Prag sokaklarının çukurlarında, göçebelerin gözünü ve ruhunu ısıtsın diye yakılmış bir ateş…

Gözünü ve ruhunu ısıtsın diye, ama soğuk havalarda ellerini de, diye düşünerek Husensky hanına girdim. Garson kız dört bardak bira alan testimi doldurdu, taşan köpüğü bitirmem için koca bir bira bardağına doldurup kaygan tezgâhta bana doğru itti, sonra çabucak sırtını döndü -çünkü daha dün tam para verirken ceketimin kolundan bir fare sıçramıştı dışarı. Ama belki de onu iğrendiren şu kanlı ellerimdi, kurumuş kanın eldiven gibi sardığı ellerim; ya da belki, kendimi korumak için kocaman şaplaklar indirerek ezdiğim kurt sinekleriyle yapış yapış olmuş alnım. Neyse, düşüncelere dalmış, kazılan sokaktan yürüyerek mahzene dönerken, kırmızı ve turkuaz etekler Kutsal Üçleme kilisesinin duvarında, güneşte parıldıyordu, fotoğraf makinalı Çingene iki adım geriledi, vizörden baktı, renkli taşbaskı gibi renkli bu yüzlerdeki ifadede son bir değişiklik yaptı, kızları mutlu bir gülümseme içinde dondurmak için çenelerini kaldırdı, sonra gözünü vizöre yapıştırıp elini salladı, mekanizmayı harekete geçirdi, o, hayalî bir filmi sararken, kızlar gülüyor, çocuklar gibi el çırpıyordu, tek dertleri fotoğrafta iyi çıkmış olmaktı.

Şapkamı gözlerime kadar indirip karşıdan karşıya geçtim; yoldan geçen birine çarptım, iyice ürkmüş bir felsefe profesörüydü bu, küllüğü andıran kalın gözlük camları karabinanın namlusu gibi üzerime dikilmişti; bir an duraksadıktan sonra cebinden on kuronluk bir banknot çıkardı, elime tutuşturdu ve her zamanki gibi "Ufaklık orada mı?" diye sordu. Ben olumlu karşılık verince her zamanki gibi mırıldanarak devam etti: "Ona nazik davranacaksınız değil mi?" Sonra Spalena sokağı girişinden avluya girdi, ben de çabucak koşup arka kapıdan mahzene indim, şapkamı çıkarıp onun

çekingen adımlarına kulak verdim, merdivenden sessizce iniyordu; bakışlarımız karşılaşınca bir nefes aldı: “İhtiyar nerede?” diye sordu. “Her zamanki gibi birahanede” dedim. “Size hâlâ kaba mı davranıyor?” “Hep,” dedim, “hep öyle, ondan daha genç olduğum için beni kıskanıyor.” Bunun üzerine profesör cebinden bumburuş olmuş bir on kuron çıkardı, titrek bir sesle fısıldadı: “Buyrun alın, daha iyi aramanıza yardımcı olsun… Bana göre birşeyler buldunuz mu?” Bir sandığa yöneldim, içinden *Ulusal Politika* ve *Ulus Gazetesi*’nin eski sayılarını çıkardım, tiyatro eleştirileri Miroslav Rutte ya da Karel Engelmüller’in imzasını taşıyordu, bunları profesöre verdim, *Tiyatro Haberleri*’nin yazı işleri kurulundan beş yıl önce kovulmasına karşın otuzlu yılların eleştirisiyle son derece ilgiliydi hâlâ. Bir an mutluluğun tadını çıkardı, sonra gazeteleri çantasına yerleştirdi, her zamanki gibi elime bir on kuron daha sıkıştırarak izin isteyip yanımdan ayrıldı. Merdivenin başında durdu: “Arayın, aramaya devam edin siz!… İhtiyarla karşılaşmasam bari!” Ve avluya çıktı. Her ziyaretinde olduğu gibi alelacele arka kapıdan çıktım, papazevinin avlusundan geçip profesörü Ermiş Tadeusz heykelinin önünde beklemeye gittim, şapkamı gözlerime kadar indirmiş, öfkeli ve şaşkın bir tavır takınmıştım; profesör duvar diplerinden yürüyerek geliyordu, her zamanki gibi beni görünce korkuya kapıldı, ama toparlanıp elinde bir banknotla yaklaştı, pek üzgün bir sesle: “Ufaklığa o kadar sert davranmayın, neden sevmiyorsunuz onu? Ona iyi davranacaksınız, tamam mı?” dedi. Ben başımı sallayınca yanımdan ayrıldı; biliyordum ki dosdoğru Kari meydanına gitmesi gerekirken, her zamanki gibi, genç meslektaşına köpekten beter davranan ihtiyar presçiyle o tuhaf görüşmesini kısa kesmek için avludan geçip köşeyi dönmüş olurdu, çantası ardı sıra uçar gibi görünürdü.

Bir kamyon geri geri avluya giriyordu, arka kapıdan mahzenime indim. Yük asansörünün yanında sıralanmış, o günkü emeğimin ürünü on beş balyaya hayran hayran bakarken, hepsinin de Paul Gauguin’in *Bonjoıır M. Gauguin* (Merhaba Bay Gauguin) tablosunun reprodüksiyonlarıyla bezeli olduğunu fark ettim. Hepsi de parıl parıl parlıyor, etrafa güzellik yayıyordu; kamyonun erken gelmiş olmasına üzüldüm, tiyatro dekoru gibi üst üste duran bu resimlere bakmayı ne çok isterdim, sineklerin yorgun koro uğultusuna fon oluşturan bu karışık tuvale… Ama şoförün bir işaretiyle balyalarımı el arabama koyup teker teker taşıdım: bu güzel M. Gauguin’leri gözlerimle içiyordum, onlardan ayrılmak zorunda olduğum için üzgündüm, ama n’apalım, dedim kendi kendime, emekliye ayrılıp presimi de yanıma

alınca bütün balyalar benim, sergi bile açmayacağım, her zamanki talihsizliğimle, mutlaka satın almak isteyen biri çıkar, belki de bir yabancı, elbette ben bir fiyat belirlerim, en az bin Mark, ama o yabancı parayı verebilir ve yapıtımı Tanrı bilir nerelere alıp götürür, ben de balyamı bir daha görme mutluluğuna erişemem… Yük asansörü balyalarımı birer birer yukarı çıkarıyor, yukarıdaki hamal da balyayı izleyen sinekler yüzünden küfürler ediyordu, sineklerin hepsi son balyayla birlikte gözden kayboldu. Onların öfkeli çılgınlığından mahrum kalan mahzenim birdenbire hüzünlü ve terk edilmiş bir görünüme büründü, tıpkı benim gibi. Beşinci testi biradan sonra merdivenden çıkarken sendeliyordum, ip merdivenmiş gibi dört ayak üzerinde tırmanıyordum, hamal son balyayı da şoförün eldivenli ellerine teslim etti, adam diziyle öbürlerinin üzerine itti, hamalın mavi üniformasının sırtında kurumuş kan bir tür kanlı batik oluşturmuştu, tiksinerek eldivenlerini çıkartan şoförün yanına oturdu ve kamyon hareket etti. Bense, bu birbirinin aynı tabloların, bu *Merhaba Bay Gauguin’*lerin parıldadığını gördükçe kendimi mutlu hissediyordum; yolda dolaşanlara keyif vereceklerdi, böyle renk renk resimlerle süslenmiş bu güzel kamyonu görenlere neşe saçacaklardı; delirmiş sinekler kamyonla birlikte avluyu terk etmişti, ama Spalena sokağının güneşi onlara hayat vermişti, kamyonun çevresinde çılgın gibi dönüyorlardı, bu mavi, yeşil, yaldızlı çılgın sinekler için madem ki dünyada hiçbir şey çoktan kokuşup bozulmuş kan kadar güzel değildi, kuşkusuz *Bay Gauguin’le* birlikte koca sandıklara kapatılıp kâğıt fabrikasının asitlerinde ve alkalilerinde eritileceklerdi.

Mahzenime geri inmek istedim ama şefime çarptım; yüzünde büyük işkence çekiyormuş gibi bir ifadeyle diz çöküp bana yalvarmaya başladı: “Hanta, Tanrı aşkına, sana çok rica ederim, diz çöküp yalvarıyorum, hâlâ vakit varken toparlan, şu bira testilerini bir tarafa bırak da daha fazla bana işkence etmeden işe koyul, çünkü böyle devam edersen öleceğim…” Şaşkına dönmüştüm, ona doğru eğildim, usulca dirseğinden tuttum, “Kendinize gelin ey mükemmel insan, böyle diz çökmek hiç size yakışmıyor…” dedim. Onu ayağa kaldırırken titrediğini hissettim, bir kez daha beni bağışlamasını rica ettim, neden bağışlayacaktı bilmem ama buna şaşırmadım, hep özür dilemek de benim kaderimdi, kendimden bile özür dilediğim oluyordu, böyle olduğum, yaradılışım böyle olduğu için özür dilerdim kendimden… Sefil, suçluluk duygusuyla ağırlaşmış bir halde mahzenime döndüm ve turkuaz Çingenenin kalktığı hâlâ ılık kovuğa uzandım; sokağın gürültülerine, o güzel somut müziğe, binanın beş katında

kullanılan suların bitip tükenmeyen gurultusuna, çekilen sifonlara kulak kabarttım; yerin derinliklerine dikkatimi verince, lağımlardan ve kanalizasyonlardan akıp ilerleyen pis suların ve dışkıların boğuk sesini net bir biçimde işittim; kurt sineği sürüleri defolup gitmişti ama beton döşeme taşlarının altında cardonlar ciyaklıyor, tehlike sinyalleri gönderiyordu, başkentin bütün kanallarında, bu yeraltı dünyasının mutlak efendisinin kim olacağını belirlemek için yaptıkları savaş hâlâ ortalığı kasıp kavuruyordu. Gökler insancıl değil, ne de dışımdaki ve içimdeki yaşam öyle. *Merhaba Bay Gauguin!*

V

Bu dünyada gördüğüm her şey eşzamanlı bir git-gel içinde deviniyor, her şey ilerliyor ve birden her şey geri çekiliyor, tıpkı bir demirci körüğü gibi, tıpkı kırmızı ve yeşil düğmelerin kumanda ettiği presim gibi, ağır aksak her şey kendi karşıtına doğru kayıyor, bu sayede de dünyada işler aksamıyor. Ben otuz beş yıldır atık kâğıtları balyalıyorum; oysa, bu işi iyi yapmak için bir üniversite eğitimi, en azından klasik lise eğitimi gerekir, ama ideali papaz okuluna gitmektir. Nitekim, benim mesleğimde, sarmal ve çember birbirine karşılık gelir, *progressus ad futurum* ve *regressus ad originem* birbirine karışır, bütün bunları olanca keskinliğiyle görürüm; istemeden bilgilenmiş, mutlu olmaktan mutsuz olan ben, *progressus ad originem* ile *regressus ad futurum*'un güzelce birbirine uyabileceğini düşünmeye koyulurum. İşte böyle oyalıyorum şimdi kendimi, nasıl başkaları akşam sofrasında *Prag-Akşam Gazetesi*'ni okursa öyle.

Dün dayım toprağa verildi, Prag yakınlarındaki bahçesine küçük bir makaslama kulübesi yaptırıp, ağaçların arasına raylar döşeterek, Cumartesi Pazarları çocukları, akşamleyin de litrelerce bira içen arkadaşlarını gezdirmek üzere canlanan Ohrenstein ve Koppel marka küçük bir lokomotif ve üç küçük vagoncuk alarak bana yol gösteren ozandı dayım. Dün dayım toprağa verildi, makaslama kulübesinde felç geçirerek ölmüş; tatilmiş, arkadaşları onun evine gitmek yerine ormanda konaklamayı, göl kenarını tercih etmiş, ve dayım, kaskatı ölüsüyle, Temmuz sıcaklarında on beş gün boyunca makaslama kulübesinde kalmış: bir makinist onu bulduğunda, çoktan sinekler ve kurtlarla kaplanmış vücudu, fazla olgunlaşmış bir kamamber peyniri gibi zemindeki muşambaya akmış haldeymiş. Cenaze levazımatçıları ondan geriye kalan, giysilerine yapışmış parçaları toplamış sadece, sonra telaşla gelip beni buldular; bir şişe rom karşılığında ben muşambanın üzerinde pişmiş kalıntıları kürek ve malayla kazımak zorunda kaldım -mahzenimden alışkındım- dayımın vücudunun son izlerini de özenle kazıyıp çıkarttım, hele kızıl saçları tıpkı otoyolda ezilmiş bir kirpi gibi iyice yere yapışmış, nüfuz etmişti, basit bir iş değildi bu, saçları toplamak için iskarpela kullanmam gerekti. Sonra bütün o kazıdıklarımı tabutuna yatırılmış dayımın giysilerinin altına tıkıştırdım, hâlâ çivisinde asılı duran demiryolcu kasketini başına taktım, parmaklarının arasına da Immanuel Kant'ın o çok güzel metnini koydum, bana hep heyecan veren o metni… "İki konu düşüncemi hep yeni ve büyüyen bir hayranlıkla dolduruyor… üzerimdeki yıldızlı gökkubbe ve içimdeki ahlak yasası…"

Sonra fikrimi değiştirip genç Kant'ın kitabını karıştırdım ve daha da güzel cümleler buldum… "Bir yaz gecesinin ürpertili aydınlığı göz kırpan yıldızlarla doluyken, ay tam tepedeyken, dostluktan, dünyayı küçük görmekten, ve sonsuzluktan yapılma yüksek bir duyarlılık durumuna çekilirim ağır ağır…" Bunun üzerine dayımın dolabını açtım; koleksiyonu orada duruyordu, dayımın bana sık sık gösterdiği ama hiç ilgimi çekmeyen şu koleksiyon, rengârenk hurdalarla dolu kutular; dayım hâlâ garda çalışırken, çoğu zaman rayların üzerine küçük bakır, pirinç, demir, kalay ve başka maden parçaları koyarak eğlenirdi; tren geçtikten sonra tuhaf, ezilmiş şekilleri toplar, akşamleyin birleştirirdi; her parçanın yarattığı çağrışımlara göre bir adı vardı, sanki Doğu kelebeklerinden bir koleksiyondu, çizgili alüminyum kâğıtlarla dolu boş şekerleme kutularıydı bunlar. Birer birer bütün kutuları dayımın tabutuna boşalttım, onu bu değerli hırdavatla örttüm, ölügömücüler tabutun kapağını kapattı, dayım da, sanki harikulade bir balyaymışçasına onu süsleyip püsleyen benim sayemde, yüce bir şahsiyet gibi istirahate çekilebildi.

Sonra mahzenime döndüm, tavanarası merdiveninden iner gibi, basamakları geri geri indim, romu bitirip üstüne bira içtim, biçimsiz, ıslak, çoktan deliklerinde fareler gezen emental peynirine benzemiş bir kâğıt hamurunu kazmayla yerinden oynatmaya giriştim; iki yudum arasında, presimin teknesini bu iğrenç hamur topağıyla doldurdum; farelerin tünellerini yıkarak, kentlerini yerle bir ederek, yuvaları prese attım: işi bitirmek için iki günüm vardı, mahzenimi temizlemek için iki gün; sayım yapılması gerekiyordu ve depo kapalıydı; akşamları hortumla bu atık kâğıt yığınını ıslatırken her şeyin en altta böyle yoğun bir mağma halinde birbirine yapışıp kaynaşacağını düşünmemiştim hiç; çiçekler, kitaplar, kâğıt çöpleri, onları ezen dağın altında pestil gibi olmuş, presimden çıkan bir balyadan daha sıkışık hale gelmişti. Gerçekten, işimi iyi yapmak için ilahiyatçı olmalıymışım!

Son sayımdan beri geçen altı ay içinde hiç elimi değdirmediğim bu yığının dibindeki atık kâğıtlar, bataklıktaki eski kökler gibi yavaş yavaş çürüyordu, konulduğu kapta altı ay unutulmuş, rengi atıp grimsi beje dönmüş, bayat ekmek kadar tıkızlaşmış bir peynirin yavan kokusunu yayıyordu çevreye. Gece geç vakitte ben hâlâ çalışıyordum, serinlemek için zaman zaman havalandırma deliğinin yanına gidiyordum; orada, benden çok uzaklarda, binanın beş katının oluşturduğu bacanın en tepesinde, tıpkı genç Kant gibi, "yıldızlı gökkubbe"nin bir parçasını görüyordum, sonra arka kapıdan, dört

ayak üzerinde, testimin sapına tutunarak sıvışıp bira almaya gidiyor, sendeleye sendeleye mahzenime dönüyordum.

Masanın üzerinde, ampulün ışığında, *Genel Gökyüzü Kuramı'*nı açık bırakmıştım. Yük asansörünün yanında balyalarım nöbet tutuyordu: o gün, Vincent van Gogh'un *Ayçiçekleri* tablosunun ıslanmış, suyu iyice çekmiş, büyük reprodüksiyonlarından yaklaşık yüz tanesine girişmiştim, o yüzden balyaların kenarları mavi zemindeki sarı çiçeklerin sarısıyla, turuncusuyla parıldıyordu; preslenen farelerin, yuvalarının ve çürüyen kâğıdın yaydığı pis koku biraz daha dayanılır hale geliyordu; presin tablası yeşil ya da kırmızı düğmelere basışıma göre gidiyor, geri çekiliyordu, her molada Kant'ın *Genel Gökyüzü Kuramı'*nı okuyarak içki içiyordum; o kitapta, sessizlikte, gecenin mutlak sessizliğinde ölümsüz bir ruh, o zamana dek adlandırılmamış bir dille kavramlardan söz eder, kuşkusuz anlaşılabilen ama hiç betimlenemeyen kavramlardan… O cümleler beni öyle altüst ediyordu ki havalandırma deliğine koşup çok yukarılara, o yıldızlı gök parçasına bakmam gerekiyordu, sonra tiksinti verici kâğıtlara ve pamuksu yumaklarla çevrili fare ailelerine geri dönüp onları kürek kürek presin teknesine atıyordum… Atık kâğıt presleyen kişi göklerden daha insancıl değildir, ama bu işi yapmak için biri gerek, bu katilliği, bu masum katliamını… Önceki hafta bütün balyalarımı Pieter Bruegel'in bir tablosuyla kapladım, bugün de çemberlerin ve sarmalların sarısı, yaldızı, Van Gogh'un *Ayçiçekleri* acınası ruh halimi daha da şiddetlendiriyordu. Böylece yapıtıma fare mezarları serperek çalışıyordum; an be an *Genel Gökyüzü Kuramı'*m okumak için mola veriyordum, içinden küçük bir cümle bulup çıkarıyor, akide şekeri gibi emiyordum onu, güzelliğin ölçüsüz ihtişamı, her yandan çarpan sonsuz çoğulluk içime işlemişti, başımın üzerindeki delikten görünen yıldızlı gece, ayaklarımın altında, başkentin bütün lağımlarında ve kanalizasyonlarında süren cardonlar savaşı, tıpkı yirmi vagonluk bir konvoy gibi, her biri ayçiçeklerinin ışığıyla aydınlanmış, yük asansörüne doğru gidecek yirmi balya; presimin ağzına kadar dolu teknesindeki yatay demir, küçük fareler daha çığlık bile atamadan onları püre haline getiriyordu, tıpkı acımasız bir kedi oynamak için fare yakaladığındaki gibi; bağışlayıcı doğa, bütün güvenliklerin yok olup gittiği dehşeti açığa çıkarıyordu, gerçeklik anında ziyaret ettiği canlıyı örten acıdan daha güçlü bir dehşeti. Bütün bunlar beni sınırsız bir şaşkınlığa sürüklüyordu, birden kendimi kutsanmış, fazlasıyla gürültülü yalnızlığımda canla başla görüp yaşadığım şeyler yüzünden çılgınlığa gömülüp gitmeme

cesaretini göstermekten ötürü güzelleşmiş hissettim, bu işin beni sınırsız gücün sonsuz tarlasına ittiğini fark ettiğim için şaşırıyordum.

Ampul cılız ışığıyla mahzeni aydınlatıyordu, yeşil ya da kırmızı sinyalde presin tablası ileri gidiyor, geri çekiliyordu; sonunda son kâğıt tabakasına giriştim, çabam sonuna ulaşmak üzereydi, küreğim bir tür kile dönüşmüş bu kâğıt yığınının üstesinden gelebilsin diye dizimle de yardım ettim. Bu nemli ve kaygan maddenin son küreğini tekneye boşaltırken, kentin lağımlarının derinliklerinde terk edilmiş bir çirkef kuyusunu kazıyıp temizleyen bir lağımcı olduğumu düşündüm. Son balyanın içine *Genel Gökyüzü Kuramı'n*ı açıp koydum, telleri sıkıca bağladım, balyayı el arabasına kadar yuvarladım, sonra da öbürlerinin yanına bıraktım, birbirinin aynı yirmi bir balya; sonra da kendimi bir basamağa atıverdim, kollarım iki yana düşmüş, ellerim zeminin soğuk çimentosuna değecek kadar sarkmıştı. Yirmi bir ayçiçeği bu loş yeraltı barınağını ısıtıyordu, sağda solda, kâğıt sığınağından mahrum kalan birkaç fare titriyordu; biri ansızın karşıma dikildi, tehditkâr bir ifadesi vardı, saldırı pozisyonuna geçmişti, o küçücük hayvancık, arka ayakları üzerinde ufak ufak sıçrayarak beni ısırmaya, beni yere yıkmaya, kimbilir belki de sadece yaralamaya çalışıyordu; narin bedeninin bütün gücüyle sıçrayıp nemli tabanlarıma atılıyor, dişlerini geçiriyordu. Her saldırısını yumuşaklıkla savuşturuyordum, ama yorulmak bilmeden geri geliyordu: sonunda gücü tükendi, bir köşeye çekilip gözlerini üzerime dikti, gözlerime bakmaya koyuldu, yaprak gibi titreyen bense, yaldızlı gökten, ruhumdaki ahlak yasasından daha fazla bir şey gördüm onun bakışında. O zaman gökgürültüsünün çatırtısında Arthur Schopenhauer belirdi karşımda… "Aşk en yüce yasadır ve bu aşk merhamettir." Birdenbire Arthur'un neden şu Hegel hergelesinden nefret ettiğini anladım, ama ikisi de rakip orduların başında değil diye içim rahatladı, o ikisinin savaşı Prag'ın kanalizasyonlarındaki iki cardon klanının savaşı kadar acımasız olurdu. O gece yorgun argın, iki ton kitabımın altında uzanmış yatarken, cimrice aydınlatılmış sokaktan sızan grimsi ışıkta, yatak tavanlığının iyi bitiştirilmemiş levhaları arasından kitapların sırtlarını fark ettim. Birdenbire kıtır kıtır kemirme sesleri sessizliği bozdu, fareler çalışıyor, yatağımın tavanlığını kemiriyordu, henüz birkaç kitapla sınırlı kalan o hafif hışırtıyı, o düzenli tik-tak seslerini işitince korkudan taş kesildim: burada fareler varsa, kısa süre sonra yuvalarını da bulurdum, birkaç ay sonra bir koloni, sonra da köy kurarlardı, bir yıl içinde, geometrik artışla, tüm bir kemirgenler kenti raflarımın içini kemirirdi, günün birinde

de, o kadar da uzak bir gün değil, temkinsiz bir sürtünme, bir üfleme yeter, şu iki ton kitap tavanlıktan devrilip başıma düşerdi. Balyalarımın arasında sık sık pestilini çıkardığım farelerin güzel bir intikamı! O küçük küçük kemirme sesleriyle sarılmış, bir yarı-uyku hali içinde yatıyordum, her zamanki gibi Samanyolu biçimindeki küçük bir Çingene kızı düşlerimin dalgalarında gelip beni buldu, gençlik aşkım, birahanelerin kapılarında hep beni bekleyen sessiz ve temiz yürekli Çingene kızı, bir bacağını balerinler gibi öne atmış, gençlik çağlarımı büyüleyen ve uzun zamandır unuttuğum güzellik.

Yağlı, terle kaplı, merhem ve misk kokusu yayan, şiddetli bir av hayvanı kokusu yayan bedeni; onu her okşadığımda parmaklarımı tereyağına batırıyor hissine kapılırdım, sos ve çorba lekeleriyle dolu berbat elbiseyi giyerdi her zaman, molozlar arasından toplayıp evime getirdiği levhaların bıraktığı kireç ve kurt yeniği ahşap izleri olurdu omuzlarında. Savaşın sonunda rastlamıştım ona, handan çıkıyordum, evet Horky hanından, peşime takıldı, ne fazla geride kalıyor, ne önden gidiyordu, gürültü yapmadan arkamdan yürüyordu. Omzumun üzerinden konuştum onunla, “İyi akşamlar, artık gitmem gerek,” dedim kavşağa varınca, benim yolum da burası diye karşılık verdi, Ludmila sokağına girip ondan uzaklaşmak istedim ama daha aşağılarda işi varmış, Kurban denen yere yürüdüm özellikle, elimi uzatıp hoşçakal dedim ama yok, o da bu yönde gidiyormuş, dolayısıyla, o zamanlar oturduğum Sonsuzluk rıhtımına kadar yürümeye devam ettik; binanın önündeki sokak lambasının altına kadar bile takip etti beni, “Hoşçakal” dedim ama onun evi de burasıymış, kenara çekilip yol verdim ama geçmedi, karanlık koridora ilk benim girmem konusunda ısrarlıydı; avlunun basamaklarını indim, anahtarı kapıya sokup iyi akşamlar dilemek için döndüm, ama o da kendi evine gelmiş, dolayısıyla evime girip yatağımı paylaştı. Sabah uyandığımda yatak hâlâ sıcaklığını taşıyordu ama kendisi ortadan kaybolmuştu. O günden sonra eve gece dönmeye ayarladım kendimi, yıkıntılardan topladığı beyazlamış levhalar ve kemirilmiş kirişlerden bir yığınla penceremin altına oturup beni bekliyordu daima, bir kedi gibi odama sızıveriyordu. Gidip bira getiriyordum, testime beş litre dolduruyordum, o sırada Çingene kızı, eskiden demirci dükkânı olarak kullanılmış odamdaki koca baca sayesinde kapısı açıkken bile gürül gürül yanan küçük dökme fırınımı akkor haline gelinceye kadar ısıtıyordu. Her gün aynı yemeği hazırlıyordu, patatesli, at sucuklu gulaş pişiriyordu, sonra sobanın yanına oturuyor, içine odun dolduruyordu; omuzlarını,

boynunu, ateşin sıcaklığıyla terli bir ıslaklıkla belirginleşen değişken profilini geniş bir sarı ışık aydınlatıyordu. Soyunmadan yatağıma uzanır, ara sıra kalkıp testiden lıkır lıkır bira içer, sonra testiyi ona uzatırdım; o dev kabı iki eliyle tutar, uzaklarda bir pompa çalışıyormuş gibi bir lıkırtıyla içerdi. Başlangıçta hep ateşi beslediğini görünce benim hoşuma gitmek için öyle yaptığını sandım; öyle değilmiş, içinde bir ateş yanıyordu, alevler olmasa kuşkusuz yaşayamazdı.

İşte bu Çingene kızıyla adını sanını bilmeden yaşadım, o da benimkini öğrenmek istemedi, ihtiyaç duymuyordu buna: akşamları tek söz etmeden, hep aynı yerde buluşuyorduk, hiç anahtarımı almadı, bazen onu denemek için geceyarısından sonra geliyordum eve, ben kapıyı açar açmaz bir gölge içeri süzülüveriyordu, bir saniye sonra bir kibrit çakıp kâğıt tutuştururdu, sonra sobada ateş çıtır çıtır yanardı, penceremin altına yığdığı neredeyse bir ay yetecek odunlarla beslerdi yaktığı ateşi. Sonra elektrik ampulünün ışığında, sanki kutsal ekmekmiş gibi ekmeğini koparışını seyrederdim: eteğine düşen kırıntıları toplar, büyük bir dikkatle ateşe atardı. Sırtüstü uzanır, gözlerimizi tavana diker, bütün ışıkları söndürür, gölgelerin ve yansımaların harelenişini seyrederdik; masadan testimi almak için kalkınca kendimi yosunlar ve su bitkileriyle dolu bir akvaryumda, o titrek gölgelerle, dolunaylı bir gecede, sık bir ormanda sanırdım; akı kıvılcımlar saçan gözlerini üzerime dikmiş çıplak Çingene kızını seyrederdim hayran hayran. Çiğ ışık yerine loş aydınlıkta daha iyi görüyorduk birbirimizi, zaten gecenin bastırmasını, alacakaranlığı çok severdim, günün, muhteşem birşeylerin olabileceği izlenimine kapıldığım tek anıydı, o belirsiz saatte her şey daha güzel görünüyordu gözüme, sokaklar, meydanlar, yüzleri menekşeler gibi kadifeleşen insanlar, o anda yakışıklı bir genç adam olduğum yanılsamasına düşüyordum, aynalara, mağazaların vitrinlerine yan gözle şöyle bir bakardım, kırışıklarım kalmamıştı, parmaklarım hayrete düşer, yüzümde gezinirdi… Alacakaranlık her gün güzelliğe kapı açardı. Aralık sobada korlar kızıllaşırdı, Çingene kızı ateşe odun atmak için ayağa kalkardı, Kari meydanındaki kilisede bulunan Ermiş Ignacio de Loyola gibi bir altın aylayla kuşatılmış parlardı bedeni; sonra üzerime uzanırdı; profilime bakarak parmağını burnumda, ağzımda gezdirir, ara sıra öperdi, her şeyi ellerimizle anlatırdık birbirimize, orada uzanıp kalırdık, iyice eskimiş dökme sobanın kıvılcımlarına, odunun ölümünden çıkan ışık kıvrımlarına gözümüzü dikerdik. Burada böyle sonsuza kadar yaşamaktan başka bir şey

istemezdik, sanki uzun zaman önce her şeyi söylemiştik birbirimize, sanki, dünyaya birlikte gelmiş, birbirimizden hiç ayrılmamıştık.

Bir sonbahar günü, bu son savaşın sondan bir önceki yılında, mavi kâğıt, bir bobin sicim ve yapıştırıcı satın aldım, bir Pazar günü, Çingene kızı elinde bira testisiyle durmaksızın gidip gelirken ben bir uçurtma yaptım. İyice dengeledim ki dosdoğru göğe yükselsin; Çingene kızı, benim talimatlarıma uyarak uçurtmanın upuzun kuyruğuna küçük kâğıtlar yapıştırdı ve Çıplak Dağ'a doğru yola koyulduk. Uçurtmayı göğe saldım, kıpırdamadan dursun diye sicimini gerdim, sadece kuyruk dalgalanıyor, kocaman bir S çiziyordu, Çingene kızı elleriyle yüzünü örtmüştü ama parmaklarının arasından kocaman şaşkın bakışlı gözleri görünüyordu… Artık oturmuştuk, ipi gevşetip uçurtmayı Çingene kızına verdim, ama uçurtma beni göklere sürükleyecek, Meryem ana gibi dosdoğru cennete çıkartacak diye bağırdı; kolumu boynuna doladım, ikimiz birlikte havalanırdık… Ama başını omzuma koyup uçurtmanın ipini bana geri verdi. Birdenbire, uçurtma sayesinde bir mesaj yollama düşüncesi geçti aklımdan; göğe yükselir de bir daha asla beni göremez düşüncesinden çok korkan kız tekrar ipi tutmayı reddettiği için ipin bağlı olduğu sopayı toprağa sapladım, defterimden bir sayfa yırttım, ipe bağladım; Çingene kızı sarsılarak yükselen mesaja doğru ellerini uzatmış çığlıklar atıyordu, uçurtma ipini şiddetle gerdi, içimde sanki büyük bir çarpışma yankılandı; baştan ayağa ürperdim: uçurtma birden Tanrı'ya dönüşmüştü, ben Oğlu'na, ip de insanoğluyla Tanrı'sı arasındaki aracıya, Kutsal Ruh'a. Daha birçok kere uçurtma göğe yükseldi, Çingene kızı artık ipi tutmaya başlamıştı, uçurtmanın rüzgârın şiddetiyle sarsıldığını görünce benimle birlikte titriyordu, parmağına ipi dolamış, coşkuyla bağırıyordu…

Ama bir akşam eve döndüğümde onu bulamadım; ışığı yaktım, dışarıda boşu boşuna, şafak sökene kadar bekledim, gelmedi, ertesi gün de, daha ertesi gün de. Bir daha hiç görmedim küçük Çingenemi, bir parça tahta gibi, Tanrı Ruhu'nun soluğu gibi basit Çingenemi; sobamı tutuşturmaktan başka bir şey istemezdi, yıkıntılar arasında bulduğu, çarmıhın tahtası kadar büyük o ağır levhaları taşır dururdu omuzlarında; gerçekten de patatesli, at sucuklu gulaşından, sobanın ateşini beslemekten ve sonbahar göğüne kocaman bir uçurtma salıvermekten başka, daha fazla bir şey istemezdi. Çok sonra, epey zaman sonra öğrendim ki Gestapo öbür çingenelerle birlikte onu da alıp götürmüş, sürmüş; bir daha geri dönmedi, Maidanek'te ya da Auschwitz'te bir yerlerde, bir fırında yakıldı. Gökler

insancıl değil, ben o dönemde henüz öyleydim… Savaş bittiğinde o geri dönmeyince uçurtmayı, ipini ve, adını unuttuğum o küçük Çingenenin süslediği kuyruğunu avluda yaktım.

Savaştan uzun zaman sonra, ellili yıllarda, mahzenime yığınla Nazi yayını geldi; küçük Çingenemin tatlı sonatının aydınlığında, coşkuyla presliyordum hep aynı konuyu işleyen tonlarca kitap ve broşürü; sabuklayan, kendinden geçerek selam veren erkek ve kadınların fotoğraflarıyla kaplı yüzlerce sayfayı çeviriyordum, ihtiyarlar, işçiler, köylüler, SS'ler, askerler, hepsi de sabuklayan, hepsi de selam duran; canla başla kendimi işime vermiş, mekanik presimin teknesinde, kurtarılmış Danzig'e giren Hitler ve maiyetini yok ediyordum, kurtarılmış Varşova'ya giren Hitler, kurtarılmış Prag'a, Viyana'ya, Paris'e… Hitler yakın dostlarıyla, Hitler hasat bayramında, Hitler ve sadık kurt köpeği, Hitler cephedeki askerleri ziyaret ederken, Hitler Atlantik duvarını teftiş ederken, Hitler Doğu'daki ya da Batı'daki fethedilen şehirlere giderken, Hitler genelkurmay haritalarına bakarken… Hitler'i, sabuklayan kadınları, erkekleri, çocukları presledikçe Çingenemi düşünüyordum, o hiç sabuklamazdı, gulaşını hazırlamak için sobayı yakmaktan, bira testimi doldurmaktan başka bir arzusu yoktu, ekmeği kutsal ekmek gibi bölüp yemekten, sonra da sobayı, alevleri, sıcaklığı, ateşin ezgili gurultularını, ateşin çocukluktan beri tanıdığı ve ırkını kutsal bağlarla damgalayan şarkısını dinlemekten başka bir şey istemezdi; ışığı her acının üstesinden gelen, yüzlere o melankolik gülümsemeyi çizen ateş, o kız için mutlak mutluluğun yansıması…

Yatağıma sırt üstü uzanmışım, küçücük bir fare göğsüme düşüyor ve kayarak çabucak kaçıp saklanıyor, herhalde çantamda ya da mantomun ceplerinde üç-dört tane getirmişim buraya; tuvalet kokusu avluyu dolduruyor: yakında yağmur yağacak, diyorum kendi kendime; biradan ve çalışmaktan sersemlemişim, kolumu kıpırdatacak halim yok, iki günde mahzenimi fareler pahasına temizledim, o mütevazı hayvancıklar da kitapları kemirmek ve atık kâğıttan deliklerinde yaşamaktan başka bir şey istemez, dünyaya başka fareler getirmek, şu ufacık yuvada onları beslemekten başka bir şey istemez, tortop olmuş minik farecikler, tıpkı gece soğuk olduğunda bana sokulup bedenimin kovuğunda tortop olan küçük Çingene kızı gibi. Gökler insancıl değil, ama o göklerden daha fazlası var kuşkusuz, uzun zamandır unuttuğum, belleğimden büsbütün silinmiş merhamet ve sevgi var.

VI

Otuz beş yıl mekanik presime kâğıt yığdım, otuz beş yıl, kötü basılmış, lekelenmiş kâğıtları yok etme yöntemimin mümkün olan tek yöntem olduğunu sandım, ama bugün öğrendim ki Bubny'de dev bir hidrolik pres benimkisi gibi yirmi makinanın işini yapıyormuş. Dahası, görgü tanıkları bana o devin üç-dört yüz kiloluk balyalar yaptığını ve bu balyaların tekerlekli vinçler yardımıyla vagonlara taşındığını söyleyince, "Gidip şunu görmen gerek Hanta, gitmek gerek, nezaket ziyareti," dedim kendi kendime. Ama Bubny'ye varınca, Wilson garı kadar büyük, camdan yapılma o kocaman salonu görünce ve o canavar gibi presin homurtusunu işitince tir tir titredim. Bir an orada öylece, dalgın bakışlarla kaldım, ayakkabılarımın bağcıklarını bağladım, o makinanın gözünün içine bakamıyordum…

Atık kâğıt yığınında nadir bir kitabın sırtını, kapağını gördüğüm an benim için hep bir şenlik, önemli bir an olmuştu; hemen çekip çıkarmazdım ama bir tozbezi alıp önce presimin milini temizlerdim, kâğıt yığınına bir göz atıp gücümü kuvvetimi tartardım, sonra, en sonunda güzel cildi açarken, tıpkı altarın dibinde duran gelinin buketi gibi titrediğini hissederdim parmaklarımın arasında. Kasaba kulübünde hâlâ futbol oynadığım dönemde de aynı şey olurdu; bilirdim, Aşağı Han'ın duvarına oyuncuların adı ancak Perşembe günü asılırdı ama Çarşambadan itibaren orada olurdum ben, bisikletimin üzerinde, kalbim küt küt atar, camekâna bakmaya cesaret edemezdim; kilidin deliğini incelerdim, uzun uzun kulübümüzün adının harflerini sayardım içimden, sonunda da çekine çekine listeye göz atardım, ama asla doğru liste olmazdı baktığım, önceki haftanın listesi olurdu, çünkü Çarşamba günündeydik. Ertesi gün gene gelirdim, heyecanımı bastırır ve esas takımın, yedek takımın, sonra da genç takımın listesini okurdum ağır ağır; yedekler arasında adımı görmek içimi mutlulukla doldururdu.

Şimdi Bubny'de aynı heyecanı yaşıyordum; cesaretimi toplayıp en sonunda, tıpkı Ermiş Nikolas kilisesinin koca altarı gibi tavandaki camekâna kadar yükselen makinaya bakabildim. Bu pres büyüklük açısından benim hayal gücümü aşıyordu, Holesovice santralındaki ızgaraların altına ağır ağır kömür boşaltan yük bandı kadar uzun ve geniş olan taşıma bandı, genç işçilerin, benimkilerden ve tanıdığım bütün presçilerinkinden çok farklı görünen olağanüstü giysiler giymiş

delikanlıların ve kızların yüklediği kitapları ve beyaz kâğıtları taşıyordu ağır ağır: ellerinde turuncu ya da mavi eldivenler vardı işçilerin, başlarına sarı, siperlikli. Amerikan tarzı kasketler takmış, ince askıları sırtta çapraz geçen salopetler giymişlerdi: tişörtlerin ve kıvrık yakaların rengini öne çıkartan bir birleşim. Hiçbir yerde ampul yanmıyordu, güneş ışığı camekânlardan bol bol giriyordu içeri, tavanda vantilatörler uğulduyordu… Özellikle şu eldivenlerden hiç hoşlamazdım, kâğıdı daha iyi hissetmek, avuç dolusu tadına varmak için hiç eldiven takmazdım, burada o zevki, atık kâğıtların o somut büyüsünü tatmak kimsenin umrunda değil gibi görünüyordu; Wenceslas meydanındaki asansöre binen yayalar gibi kitaplar yük bandında yukarı çıkıp sonunda Smichov bira fabrikasının kazanları kadar kocaman bir kazanın içine düşüyordu; bu koskocaman tekne dolunca yük bandı duruyordu, tavandan iri, pervane gibi bir mekanizma inip kâğıtları çok büyük bir itiş gücüyle eziyor, sonra koca bir iççekişle çatıya kadar çıkıyordu. Ye her şey yeniden başlıyordu, yük bandının sarsıntıları kâğıtları Kari meydanındaki havuz kadar geniş bu oval tekneye götürüyordu… Burada yığın yığın kitap presleniyordu; artık biraz yatışmıştım, camekânların gerisinden, kamyonların, daha kapağı bile açılmamış, bir tek sayfası bile bir insanın gözlerini, yüreğini ya da beynini kirletemeden dosdoğru çöpkutusuna giden bir sürü kitap boşalttığını görüyordum. İşçiler balyaları yırtıyor, yepyeni kitapları çekip alıyor, kapaklarını söküp içlerini yük bandının üzerine fırlatıyordu; kitaplar düşerken sayfaları açılıyor ama kimse o sayfaları karıştırmıyordu. Zaten olanaksızdı karıştırmak, benim pres başında durdurmaktan hoşlandığım gibi burada yük bandı durdurulmuyordu. İşte Bubny’de tezelden yapılıveren gayri insani çalışma böyleydi, bu bana sürtme ağıyla balık avlanmasını hatırlatıyordu, balıklar ayıklanıp sonunda geminin göbeğinde saklı konserve imalathanelerinin bandına varır, bütün balıklar, bütün kitaplar eş değerdedir…

Cesaretlenmiştim, tekneyi çevreleyen platforma tırmanmayı göze aldım; evet, gerçekten, bir seferde elli bin litre biranın karıştırıldığı Smichov bira fabrikasındaki gibi gezindim üzerinde, inşaat iskelesindeymişim gibi tırabzanlara dayanarak aşağıya salona baktım; tıpkı bir elektrik santralındaki gibi kumanda panosu rengârenk düğmeleriyle parlıyordu, yukarıdan inen pervanemsi mekanizma ise bu döküntüleri sıkıştırıyor, eziyordu, düşünmeden parmaklarımızla bir tramvay biletini nasıl sıkıştırırsak işte o kadar şiddetle bastırıyordu. Korkarak çevreme

baktım: güneş işçilerin giysilerini aydınlatıyordu, kazakları, kasketleri, garip, alacalı bulacalı kuşların, papağanların, sarı asmaların, yalı çapkınlarının tüyleri gibi bir sürü çiğ renklere boğulmuştu. Kanımı donduran bu değildi; bir saniye içinde kesinkes anladım ki bu dev pres bütün öbür preslere ölümcül bir darbe indirecekti, benim alanımda, farklı insanlarla, farklı bir çalışma biçimiyle yeni bir çağ açılıyordu. Küçük sevinçlere paydos, oraya yanlışlıkla atılmış kitaplara paydos! Benim gibi, hepsi de istemeye istemeye bilgi sahibi olmuş eski presçilerin zamanı dolmuştu! Başka türlü bir düşünme biçimi vardı artık… Bu işçilere prim olarak prese gelen bütün yayınlardan birer örnek veriliyor olsa da bu iş benim sonum demekti, arkadaşlarımın sonu, depolardan kurtardığımız ve yaşamımızda mutlu bir değişiklik olur umuduyla okuduğumuz kitaplardan oluşan koca kütüphanelerin sonu. Ama bana asıl darbeyi indiren, bacaklarını açmış, elini kalçasına dayamış, şişeyi kafasına dikip lıkır lıkır süt ya da Coca-Cola içen şu gençleri görmek olmuştu; kir pas içinde, bitkin, emektar işçinin önündeki malzemeyi avuçlayıp, kucaklayıp cebelleştiği dönem düpedüz bitmişti! Yeni insanları, yeni yöntemleriyle, hem, ne berbat şey, çalışırken içilen litrelerce sütüyle, yeni bir çağ başlamıştı, oysa herkes bilir ki inekler bir yudum süt içmektense susuzluktan ölmeyi yeğler. Bu sahneye daha fazla dayanamayıp presin öbür tarafına dolaştım, hidrolik gücünün sonucunu görmek istedim, Olsany mezarlığındaki zengin bir ailenin mozolesi kadar kocaman, Wertheim yapımı, yanmasın diye yalıtılmış bir kasa kadar iri bir balya çıkmıştı. Balya, tekerlekli bir vincin tablasına tek başına yerleşti; bir tür sürüngene benzeyen vinç, kısa kısa sarsıntılarla dönerek balyayı doğrudan doğruya bir vagona yükledi. Ellerimi kaldırıp inceledim, kirlenmiş erkek elleri, işten yıpranmış parmaklar, asma dalları gibi düğüm düğüm nasırlı, indirdim ellerimi, kollarım iki yana düşmüş, kalakaldım…

Tam da mola zamanıydı, yük bandı durdu, işçiler raptiyeler, sarmaşık gibi olmuş kâğıt parçaları ve talimat notlarıyla dolu kocaman duvar tablosunun altına oturup yanlarında getirdikleri ikindi kahvaltılarını açtılar; gülüyor, gevezelik ediyor, peynirli, sucuklu sandviçlerini süt ve Coca-Cola eşliğinde yiyorlardı pervasızca; bense, konuşmalarını ara ara işitince parmaklıklara yaslanmak zorunda kaldım: sosyalist işçi kolu kurduklarını öğrendim, her Cuma, masraflar işletmeye ait olmak üzere, bir otobüsle Krkonose dağlarındaki şaleye gidiyorlarmış, geçen yaz Fransa ve İtalya’yı gezmişler; sigara tüttürerek, bu yıl da Yunanistan ve Bulgaristan’a gitme

planları yapıyorlardı. Birbirlerine sesleniyor, adlarını listelere kaydediyor, birbirlerini eğlenceye teşvik ediyorlardı. Çoktan yükselen güneşte bronzlaşmak için yarı yarıya soyunduklarını görünce şaşıramadım artık; öğleden sonrayı nasıl en iyi şekilde değerlendirebileceklerini tartışıyorlardı: ırmağa yüzmeye mi gitseler yoksa Modrany'de futbol mu oynasalar?

Yunanistan'da tatil projeleri beni adamakıllı sarsmıştı; Herder ve Hegel okurken ben de Yunanistan hayalleri kurmuştum, Friedrich Nietzsche okurken Diyonisosçu bir dünya görüşü geliştirmiştim ama hiç tatile gitmemiştim. İzinlerim hep geciken işleri kapatmaya çalışırken uçup gidiyordu, mazeret bildirmeden gelmemişsem şefim iki günlük mesai daha ekliyordu, tesadüfen bir-iki gün iznim kalmışsa da parasını alıyor, işe gidiyordum; iş programında hep geç kalmış olurdum, kapasitemi aşan bir kâğıt dağı tedirgin ederdi hep beni. Otuz beş yıl boyunca her gün, Sartre ve Camus beylerin, hele de Camus'nün güzel mi güzel yazdığı gibi, Sisyphos kompleksi nasip oldu bana. Halbuki Bubny'de, sosyalist işçi kolu hep günündeydi, geç kalmıyordu; Yunan delikanlıları gibi esmerleşmiş şu oğlanlar ve genç kızlar şimdi yeniden işbaşı yapmışlardı, yazı Hellas'ta geçirmek onları hiç ırgalamıyordu gerçekten, Aristoteles'ten, Platon'dan, Goethe'den, antik Yunan'ın ölümsüzlüğünden bihaberdiler. Sakin sakin kitapların sayfalarını koparmaya devam ediyorlardı, korkudan dimdik olmuş sayfalara kayıtsızlıkla bakıyorlardı, bu yapıtların saklı değerine tümden duyarsızdılar. Oysa bu yapıtları birileri yazmış, birileri düzeltmiş, okumuş, resimlemiş, bastırmış, sonra da ciltlemişti; bir başkası da okunmaya değer olmadıklarına karar vermiş, sansürlemiş, döküntülerin arasına göndermişti; kamyonlara yığılan kitaplar sonunda buraya gelmişti, turuncu ve sarı eldivenli işçiler içlerini söküp çıkararak fırlatıyordu kitapları, amansız yük bandı diken diken olmuş sayfaları sessizce dev pistonun altına sürüklüyordu; güzelce preslenip balyalanan kitapların ömrü kâğıt fabrikalarında son buluyordu; lekesiz, bembeyaz, harflerin kirletmediği bakir sayfalar kısa süre sonra yeni kitaplar basmakta kullanılacaktı…

Parmaklıklara yaslanmış insanoğlunun çalışıp didinişini böyle izlerken, güneşte, bir ilkokul öğretmeninin, peşinden de bir grup öğrencinin içeri girdiğini gördüm. Kuşkusuz bir okul gezisiydi bu, öğretmen hanım atık kâğıtların nasıl işlenip geri kazandırıldığını öğrencilerine göstermek istemişti… Ama şaşkın bakışlarım altında, eline bir kitap aldı, öğrencilerine dikkatle bakmalarını söyledi ve kitabın iç organlarını deşme konusunda,

usulüne uygun, eksiksiz bir gösteri sundu; onlar da sırayla birer kitap aldılar, özenle kapağını söküp içini yırtmaya koyuldular. Kitaplar karşı koyuyor, kendilerini savunmaya çalışıyorlardı ama küçük parmaklar daha güçlüydü, işçiler de çocuklara cesaret veriyordu, iş hızlı ilerliyor, masum alınlar aydınlanıyordu… Libus tavukçuluk endüstrisini düşünmeden edemiyordum, bandın hızında ilerleyen canlı piliçlerin acemice içini boşaltan kadın işçiler, aynı şu küçük çocuklar gibi davranıyordu; şakalaşıyor, çalışırken gülüyorlardı, yarı ölü ya da canlı piliçlerle dolu binlerce kafes, eğik bandın üzerinde ilerliyordu; kuşlardan kaçabilenler bir kamyonun üzerine konmuştu, bazıları da banttan uçup gitmeyi bile akıl etmeksizin rasgele yemlenmeye devam ediyordu, genç kızlar, hemcinslerini boyunlarından kancalara geçiriyordu… Başımı eğdim; çocuklar bu öğrenme işine öyle çok çaba sarfediyordu ki kazaklarını, hırkalarını çıkarmışlardı; mücadele içinde birlik olmuş birkaç kitap göğüs geriyordu, sert kenarları yüzünden iki oğlan çocuğunun tırnağı kırıldı; ama, öğretmen minik parmaklara gazlı bez sararken, takviye kuvvet olarak gelen işçi kızlar kitapları, sayfaları dikilmiş bu ezelî ve ebedî isyankârları bir fiskede yürüyen banda yolladı. Gökler insancıl değil, bense dayanabileceğimden fazlasına maruz kalmıştım.

Çekip gitmek için döndüğüm sırada bana seslenildiğini işittim: “Hanta, ee ihtiyar kirpi, ne diyorsun bu işe?” Turuncu kasketli gençlerden biri, New York’taki Özgürlük heykeli gibi teatral bir jestle süt şişesini kaldırmış, sallayarak gülüyordu; öbürleri de, hepsi gülüyordu, kim olduğumu biliyorlardı, belki de benden hoşlanıyorlardı, benim için her şey yıkılırken oralarda dolaşıp durduğum onca zaman beni izlemişlerdi, onlardan ve yeni devasa makinadan etkilenip etkilenmediğimi merak etmişlerdi. Şimdi yüksek sesle katıla katıla gülüyor, sarılı turunculu eldivenlerini sallıyorlardı; ellerimle yüzümü kapatıp alelacele oradan kaçtım, iki tarafında binlerce paketin durduğu bir koridora çıktım, ben koştukça sağımdan solumdan kitaplar akıp geçiyordu arkaya doğru, çeşit çeşit seslerle çınlayan o kahkaha çağlayanını geride bırakıyordum. O uzun koridorun ucunda durdum; dayanamayarak paketlerden birini açtım: çocukların minik parmaklarından öç alan bu kitaplar seksen beş bin adet basılan üç ciltlik *Küçük Lord*’lardı… *Küçük Lord*’ların çeyrek milyonu çocuk parmaklarına karşı böyle mücadele edebiliyordu… Başka koridorlara girdim, savunmasız başka kitap paketleri diziliydi oralarda da; Libus’a düzenlenen o geziyi tekrar düşündüm, kafeslerden kaçmayı başarmış piliçler yürüyen bandın üzerinde

yemleniyordu, sonra bir el onları yakalayıveriyor, canlı canlı bir kancaya geçiriyor ve boğazını kesiyordu; yazgı çemberini yarıp geçen o piliçler gibi, bu depodaki kitaplar da erken erken ölüme gidiyordu.

Yunanistan'a bir gidebilseydim, diyordum kendi kendime, önce Aristoteles'in doğduğu Stageira'ya gidip secdeye varırdım, sonra kesinlikle, paçası şeritlerle büzülmüş uzun don giyerek Olympia stadında tur atardım, Olimpiyat oyunlarının şampiyonları şerefine koşardım; bir gidebilseydim Yunanistan'a… Şu sosyalist işçi birliğiyle Yunanistan'a gidebilseydim, mimarlık ve felsefe üzerine konferanslar verirdim onlara, bütün intihar edenler üzerine dersler verirdim, Demosthenes, Platon ve Sokrates üzerine; yanlarında bir gidebilseydim… Ama işte yeni bir döneme, yeni bir dünyaya giriyorduk, umurlarında bile değildi bu gençlerin, her şey çoktan değişmişti. Düşüne düşüne arka kapıdan, mahzenime, mahzenimin loşluğuna, cılız ampullerine, küf kokusuna döndüm, presimi okşadım, onun güzelce cilalanmış teknesini, zamanın eski ve kirli bir görünüm verdiği ahşabını okşadım, o sırada birdenbire bir bağırış, içler acısı, ani bir haykırış yüzünden döndüm: şefim orada duruyordu, gözlerine kan oturmuştu, uzun süren yokluğum karşısında çektiği acıyı haykırıyordu tavana; avlu hâlâ kâğıtlarla doluydu; bana neden kızdığını iyi anlamayı başaramadım ama kendimi aşağılık bir varlık gibi hissettim; şefim artık bana tahammül edemiyordu ve birçok kez bana o ana dek hiçkimsenin söylemediği bir söz söyledi: ben ciğeri beş para etmezin, değersizin tekiydim, ahmaktım… Bubny'deki dev pres, genç sosyalist çalışma birliği ve Yunanistan'a yapacakları yolculuk, bense, tam bir manevi karşıtlık içinde, ahmaktım, salaktım, minicik presimden de küçüktüm. Bütün öğleden sonrayı deli gibi çalışarak geçirdim, Bubny'deki tempoyla kürekledim kâğıtları, parlak kapaklı kitaplar çene çalıyordu benimle, ama ben kendimi savunuyordum, durmadan kendi kendime "Hayır, hakkın yok, bu kitaplardan birini bile açmaya hakkın yok, Koreli bir cellat kadar soğukkanlı olman gerek," diye tekrarlıyordum. Ha bire çalışıyordum, prese attığım şeyler sanki toprak yığınıymış gibi davranıyordum, motor ısınıyordu, bu mahzende pas tutmuş makina, onun için yepyeni olan bu tempoda öksürerek, sarsılarak deli gibi dönüyordu. Gidip bir şişe süt aldım; ilk yudumda gırtlağımdan dikenli tel geçiyormuş gibi oldu ama dayandım ve çocukluğumdaki balık yağı gibi iğrenç olan bu içeceği içmeye zorladım kendimi. İki saat geçti; günlerden Perşembeydi, her Perşembe olduğu gibi, genellikle heyecanla beklediğim Comenius üniversitesinin kütüphanecisi felsefe kitaplarıyla dolu bir sepet

boşalttı ayaklarımın dibine, sanki döküntüymüşler gibi, hepsini presime doldurdum, kaçamak bakışlarla fark ettiğim *Töreler Metafiziğini* bile, yüreğim parçalandı… Öfkeyle presledim de presledim, anonim balyalar yaptım, eski ya da modern ustaların en ufak bir röprodüksiyonunu bile koymadım, bana hangi iş için ücret ödeniyorsa salt o işi yaptım, sanata, yaratıma, güzellik içinde üretime paydos demiştim artık, bu gidişle hiç kuşkusuz tek başıma bir sosyalist işçi birliği kurabilir, yıllık verimliliği yüzde elli arttırmayı taahhüt edebilirdim, kesinlikle işletmenin şalelerine gitme hakkım da olurdu, hiç kuşku yok ki yazı Yunanistan'da geçirirdim, Olympia stadını uzun donla turlardım ve Stageira'da Aristoteles'in şerefine secdeye varırdım. Nitekim, sütü doğrudan doğruya şişeden içerek çalıştım, insanlık dışı, duyarsız bir şekilde, tıpkı Bubny'dekiler gibi, akşama her şey bitmişti, her şeyi preslemiştim, böylece ciğeri beş para etmezin teki olduğumu kanıtlamıştım. Bununla birlikte o akşam, yazıhanelerin arka tarafında duşunu yapan şefim, akan suyun altından, benimle tartışmayacağını bildirdi: raporunu yazmıştı ve beni yöneticilere havale etmişti.

Bir an durup onun kurulanışını, gri kıllarının havluda çıkarttığı hışırtıyı dinledim, birdenbire Manca'yı özledim. Görüşelim diye beni defalarca Klanovice'ye, şimdi yaşadığı Prag'ın banliyösüne davet etmişti. Kirli ayaklarıma çabucak çoraplarımı geçirdim ve dışarı çıktım. Karanlık bastırırken otobüs beni koruların ardında kaybolmuş o küçük kasabada indirdi, derin bir melankoliye gömülmüştüm; kısa süre içinde bir villanın parmaklıklarında buldum kendimi; güneş ağaçların arkasına gömülüyordu… ıssız eve girdim: koridorda, mutfakta ya da odalarda kimse yoktu, bunun üzerine bahçeye çıktım, gördüklerim sabahki Bubny presine yaptığım ziyaretten daha çok şaşırttı beni: uzun çamlar ve güneşin ağır ağır battığı göğün kehribar rengi üzerinde karaltı halinde bir melek belirdi, dev bir heykel, Vinohrady'deki şair Cech'in anıtı kadar büyük bir heykel; heykele bir merdiven dayalıydı, merdivenin üzerinde de açık mavi bluzu, beyaz pantalon ve ayakkabılarıyla bir ihtiyar, çekiciyle taşa güzel bir kadın başı oyuyordu, daha doğrusu ne kadın ne erkek başı, gökten inmiş bir meleğin hünsa yüzüydü bu, cinsiyet ya da evlenme izi taşımıyordu; ihtiyar beyefendi ha bire aşağıya bakıyordu, aşağıda, bir koltuğa benim Manca'nın kurulmuş oturuyordu, elinde tuttuğu gülü ara ara kokluyordu; ihtiyar adam gözleriyle içtiği Manca'nın yüz hatlarını ustalıklı bir yontma kalemiyle, hafif çekiç darbeleriyle taşa aktarıyordu. Manca'nın saçları çoktan

kırlaşmıştı ama bir mahkûm, küçük bir oğlan çocuğu, sporcu, Tanrı'nın lütfunu kazanmış bir atlet gibi kesilmişti; bir gözü öbüründen daha aşağıdaydı, bu da ona seçkin bir hava veriyordu; hattâ şaşı bakıyor denebilirdi ama bunun bir göz kusurundan ileri gelmediğini biliyordum, bu, yolunu yitirmiş, göçebe bir gözdü, sonsuza dek, sonsuzluk eşiğinin ötesine, bir eşkenar üçgenin tam ortasına, Varlık'ın tam göbeğine dikilmiş kalmıştı; Katolik bir varoluşçunun çok güzel yazdığı gibi, şaşı gözün elmasların ezelî ve ebedî kusuru olduğunu biliyordum. Orada kalakaldım, yıldırım çarpmışa dönmüştüm, beni en çok afallatan şey meleğin, tıpkı iki büyük beyaz dolaba benzeyen iki koca kanadıydı, hafifçe çırpılıyor gibi görünüyorlardı, sanki Manca havalanmadan önce ya da göklerden döndükten bir saniye sonra onları hafif hafif sallıyordu, şimdi kendi gözümle görüyordum ki kitaplardan alabildiğine korkan ve ömründe bir kitap bile okumamış olan Manca yaşamının sonunda ermişlik düzeyine yükselmişti…

Gece alacakaranlığı kovaladı, göklere asılmış gibi duran ihtiyar sanatçı hâlâ merdiveninin üzerindeydi, beyaz ayakkabıları ve beyaz pantalonu aydınlatıyordu merdiveni; Manca bana elini uzattı, yaslandı ve şu ihtiyar beyefendinin, âşıklarının sonuncusu olduğunu, karşılaştığı erkekler zincirinin son halkası olduğunu ama onu artık sadece manevi açıdan sevdiğini, ve beyefendinin bunu telafi etmek için, Manca'yı sağken mutlu etmek amacıyla bahçesine bu anıt heykeli yonttuğunu, öldüğü zaman da meleğin, tıpkı bir tabut ağırlığı gibi, mezarı süsleyeceğini anlattı. İhtiyar sanatçı merdiveninde dikilmiş, heykelin yüzüne doğru bir ifade vermek için, keskisinin yolunu aydınlatan ay ışığında çalışıp didinirken, Manca mahzenden tavanarasına kadar bana villasini gezdirdi; alçak sesle, kendisine bir melek göründüğünü anlattı, meleğin öğütlerini dinlemiş ve bir yol işçisini baştan çıkarmış; son parasıyla korulukta bir arazi satın almış, gündüzleri yol işçisi temel kazıyor, geceleriniyse çadırda Manca'yla geçiriyormuş, sonra Manca işçiyi bırakıp bir duvarcı bulmuş, duvarcı da çadırda onunla sevişip evin dört duvarını yükseltmiş, sonra sıra marangoza gelmiş, Manca'nın odasını ve yatağını paylaşan adam yerini bir tamirci-muslukçuya bırakmış, işini bitirdiğinde muslukçunun yerine geçen çatı ustası çatıya kiremit döşemiş. Daha sonra Manca'nın gecelerini paylaşan boya-badanacı tavanları, duvarları boyamış, dış cephenin sıvasını halletmiş, en sonunda da bir marangoz mobilyaları yapmış. Böylece, aşk ve taş gibi bir irade sayesinde Manca ev sahibi olmuş, üstüne üstlük de onu platonik bir tutkuyla seven ve onun melek görünümünde bir heykelini yapan ihtiyar

sanatçıyı bulmuş. Manca'nın yaşamında böylece bir tur atıp bahçeye geri döndük. Beyaz ayakkabılar ve pantalon merdivenden aşağıya kaydı; açık mavi bluz ayın ışığına karışıyordu, beyaz ayakkabılar yere değdi ve pamuk gibi ağarmış ihtiyar bana elini uzattı… Dedi ki Manca ona benim hakkımda her şeyi anlatmış, Manca onun esin perisiymiş, onu o kadar üretken kılmış ki, ihtiyar, Tanrı'nın yapıtına devam ederek Manca'yı melek haline getirmeye hazırmış…

Son trenle Klanovice'den Prag'a döndüm; sarhoş gibiydim, giysilerimi çıkarmadan yatağıma, iki ton kitap yüklü tavanlığın altına uzandım, Manca'nın, istemeden, hayalini bile kurmadığı bir kişiye dönüştüğünü görüyordum, ömrüm boyumca karşılaştığım bütün insanlar arasında en ileri giden o olmuştu, oysa ben durup dinlenmeksizin bir işaret aradığım kitapların ortasında göklerden tek bir mesaj almamıştım, kitaplar bana karşı birlik kurmuştu. Manca kitaplardan nefret ederdi, yine de eskiden beri olması gereken kişi olmuştu, yazıya esin veren kadın olmuştu; dahası, taştan kanatlarıyla havalanmıştı, gecenin karanlıklarında bir şatonun aydınlatılmış iki penceresi gibi tatlı tatlı ışık saçan kanatlarıyla. Bu kanatlar, bizim kurdelalı şeritli *love story*'mizi ve Altın Tepe'nin yamaçlarındaki Renner otelinde kayaklarını süsleyen kakayı çok uzaklara atmıştı.

VII

Otuz beş yıl boyunca mekanik presimde atık kâğıtları preslemiştim, otuz beş yıl boyunca, hep böyle çalışacağımı sanmıştım, emekli olunca presimin de benimle geleceğine inanmıştım, ama Bubny'deki devi ziyaret ettikten sonra bütün hayallerimin tersinin gerçek olması için üç gün yetti. Bir sabah avluda sosyalist işçi birliğinin iki üyesiyle karşılaştım, sarı eldivenleri, turuncu kasketleri, mavi salopetleri ve pantalon askılarının altına kıvrılmış yeşil yakalarıyla beyzbol oynayacak gibi giyinmişlerdi. Etekleri zil çalan şefim onları benim mahzenime götürdü; kendilerini hemen evlerindeymiş gibi, çok rahat hissettiler, masamın üzerine temiz bir kâğıt örtüp süt şişelerini koydular; bense, aşağılanmış, kendimi büsbütün baskı altına alınmış hissederek birdenbire bütün varlığımla anladım ki artık hiç uyum sağlayamayacaktım, tıpkı, Kopernik Dünya'nın evrenin merkezi olmadığını açıkladığında, o ana dek yaşamalarını sağlayan evrenden farklı bir evreni tasavvur edemeyerek topluca intihar eden keşişler gibi. Şefim gidip avluyu süpürmemi, kimin ihtiyacı varsa gidip biraz yardım etmemi, ya da istersem hiçbir şey yapmamamı emretti, çünkü ertesi haftadan itibaren Melantrich matbaasının mahzenlerinde beyaz kâğıt balyaları yapacaktım. Dünya birdenbire karardı: otuz beş yıl boyunca mürekkep ve hatalı basılmış kâğıtlar içinde çalışan ben, şu iğrenç yığının içinde, sadece, her an güzel bir cilt, bir armağan bulma umuduyla yaşayan ben, şimdi insanlık dışı beyazlıkta balyalar hazırlamak zorunda kalacaktım! Bu haber yüzünden dengemi yitirdim, sırtüstü devrildim; merdivenin ilk basamağına eklemleri yerinden oynamış bir kukla gibi oturdum, haber yüzünden adamakıllı afallamıştım, dudaklarım bir deli gülümseyişle donup kalmıştı, bu durumda yapacak bir şeyi olmayan o iki gence bakakaldım; onlara Spalena sokağına gidip atık kâğıt preslemeleri söylenmişti, onlar da buna itaat etmişti, görevleri buydu, günlük geçimlerini böyle sağlıyorlardı. Presimin teknesini kürek kürek kâğıtla doldurduklarını, yeşil ve kırmızı düğmelere bastıklarını görünce delice bir umut yatıştırıyordu beni, makinam greve gidecekti, hastalanacaktı, çarklar kire boğulup tıkanacak, kayışlar kopacaktı - ama alçak alet bana ihanet etti… Benimle olduğundan bambaşka davranıyordu: yeni bir gençliğe kavuşunca, patlamaya hazır homurtular çıkardı ve yüksek hıza çıkartılınca da tıngırdayarak durmamacasına işlemeye koyuldu; benimle alay ediyordu, sosyalist çalışma bütün kapasitesini ortaya çıkartmış, kim olduğunu görmesini sağlamıştı. İki saat sonra iki delikanlının burada yıllardır çalıştığına yemin edebilirdiniz, işi bölüşmüşlerdi: biri,

tavana değen kâğıt dağına tünemiş, eline bir kanca almış, atık kâğıtları yığınlar halinde teknenin içine düşürüyordu; bir saatte beş balya yaptılar, an be an şef tavandaki açıklıktan sarkıyor, bana gözucuyla bakıyor, küçük bıngıl bıngıl ellerini teatral bir tavırla çırparak haykırıyordu: “Afferin *molodtsi*[1], afferin size!” Bunun üzerine, yorgun gözlerimi yarı yarıya kapatarak çekip gitmek istedim oradan, bacaklarım artık taşımıyordu beni, utançtan felce uğramıştım, makinam, bir dakika sonra basıncın iki katına çıkacağını haber veren iğrenç *ding! dingileriyle* bana kazık atmıştı. Delikanlının küreği ansızın mahzenin içinde ışıldadı, yerde, tekneye doğru yol alan bir kitabı durdurdum ve bluzuma sildim. Bir an göğsüme bastırdım, kitabın soğuk teması beni ısıtıyordu, anne çocuğuna nasıl sarılırsa öyle sarıldım kitaba, Kolin meydanında, bir kutsal kitabı neredeyse gövdesine batıracak kadar sıkı tutan Jan Hus gibiydim; delikanlılar beni görmüyordu, bir çalımla uzattım kitabı ama bana aldırmadılar; bunun üzerine kapağına bakacak gücü buldum: evet, güzel bir kitaptı, Charles Lindbergh Okyanus üzerindeki ilk uçuşunu anlatıyordu. Her zamanki gibi Frantik Sturm’ü düşündüm, Kutsal Üçleme kilisesinde âyin eşyaları bakıcısıydı, havacılık konusunda yayınlanmış her şeyi, kitaplar, broşürler, dergileri içeren koleksiyonuyla İkaros’un İsa’nın öncüsü olduğuna inanıyordu, şu farkla ki İkaros göklerden düşüp denizde parçalanmıştı, oysa yüz seksen ton gücündeki Atlas füzesi İsa’yı dünyanın yörüngesine oturtmuştu ve İsa bugün hâlâ o yörüngede hüküm sürüyordu. Bugün son kez, dedim kendi kendime, gidip Frantik’i mikrobiyotik laboratuvarında bulacağım ve ona Lindbergh ve Okyanus hakkındaki kitabı armağan edeceğim. Ondan sonra, küçük sevinçlere paydos! Avluya çıkarken sendeliyordum, keyiften yüzü ışıl ışıl olmuş şefim Hedvicka adındaki bir satıcı kızı tartıyordu, ah, o, iş üstündeydi! Ben nasıl kitaplara düşkünsem şef de kızlara düşkündü, hepsini aynı şekilde tartıyordu: önce kâğıtlarıyla, sonra da tek başlarına; sonra ağırlıklarını küçük bir deftere kaydediyordu, çevresindeki hiçbir şeyi görmeden kızlarla gülüp şakalaşıyordu, tartının üzerinde fotoğraflarını çekmek istercesine hazırlıyordu onları; her seferinde, sarılıp memelerini ellerken Berkel tartıları konusundaki ayrıntıları anlatıyordu; ibrenin işleyişini gösterirken, tıpkı bugün Hedvicka’ya yaptığı gibi kızların arkasına geçiveriyor, elleriyle kalçalarını sarıyor, yüzünü saçlarına gömüp aç kurt gibi kokusunu içine çekiyordu… ne sevinç çığlıkları, ne iltifatlar; son tartma işleminden beri Hedvicka şişmanlamamıştı! Şef iki eliyle kızın tartıdan inmesine yardım ediyor, küçük bağırışlarla belini kavrıyor… hoop,

burnunu memelerin arasına sokuyordu. Sonra tartılma sırası ona geliyordu, kişniyor, gencecik bir dişi geyik görmüş ihtiyar bir geyik gibi böğürüyordu; Hedvicka da onun ağırlığını, hiçbir yere açılmayan bir kapının yan tarafına yazıyordu.

Avluyu geçip güneşe çıktım, ama o gün her yer alacakaranlıktı benim için. Kilisenin loşluğunda, tümüyle dalıp gitmiş bir tavırla, Frantik Sturm elinde bir üstübü, sanki bir lokomotifmiş gibi yandaki altarı parlatıyordu. Kader onun da yüzüne gülmemişti; gençliğinde hobisi gazetelerdi, kırılan bacaklar üzerine yerel haberler yazardı, uzmanlık alanı, cinnet içinde en yakın hastanede ya da kodeste son bulan arbede ve kavgalar hakkında Pazartesi sabahı raporları yazmaktı, Frantik'in bütün istediği, *Çeklerin Sesi* ya da *Akşam Gazetesinde* hep o şiddet dolu konularda yazmayı sürdürmekti ama babası öldü, o da âyin eşyası bakıcılığına dönmek zorunda kaldı. Yine de, zaman bulur bulmaz, kentin eski ve yeni kesimlerindeki ayyaşlık konusunda zihninde yazmaya devam ediyordu, papazevindeki küçük odasına kapanıyor, eski bir piskopos koltuğuna yerleşip havacılık üzerine bir kitap çıkarıyor, yeni uçak modelleri ve yapımcıları hakkında eline geçen ne varsa tutkuyla okuyordu. Hiç kuşkusuz iki yüzden fazla o türden kitap vardı onda, ama mahzenden kurtardığım kitabı uzatınca, gülümsemesinden anladım ki o kitap küçük mikrobiyotik kütüphanesinde hâlâ eksikti. Heyecandan nemlenmiş bakışlarıyla kucaklıyordu beni, ama mahzenimin güzel çağları ve küçük sevinçlerinin bittiğini, Frantik Sturm'ü artık asla sevindiremeyeceğimi biliyordum. Aharın yukarısına yapraklı süs kordonlarıyla asılmış iki kocaman meleğin kanatları altında duruyorduk ki bir kapı sessizce açıldı; gürültü çıkarmayan adımlarla rahip yaklaştı ve sert bir tonla Frantik'e gidip giyinmesini, işleri olduğunu söyledi.

Dolayısıyla ben de sabah güneşine çıktım, Ermiş Tadeusz'un dua iskemlesinin önünde durdum. İyi yürekli ermişe sık sık, mezbahaların ve kasapların mide bulandırıcı kâğıtlarını avluya getiren iğrenç kamyonları ırmağa yuvarlaması için Tanrı'ya aracılık etsin diye dua ederdim; bir gün, daha gülecek gücüm varken, şapkama yıldızlar yapıştırmış, Ermiş Tadeusz'un dibine diz çökmüştüm; yanımdan geçen düşkün burjuvaların "Çok güzel, çok güzel, proleterler şimdi Haç'ın dibinde geziniyor ha!" diye söylendiğini işitiyordum. Ama bugün orada, şapkamı gözlerime kadar indirip kıpırdamadan durdum, diz çökeyim de şansımı son kez deneyip bir mucize yapması için Ermiş Tadeusz'a yalvarayım diye düşündüm; sadece bir mucize beni onlarsız yaşayamayacağım presime, mahzenime,

kitaplarıma kavuşturabilirdi, dizlerimi tam bükerken estetik profesörü çarptı bana; gözlükleri iki cam kül tablası gibi güneşte parıldıyordu, hep yanında taşıdığı çantasıyla yine dalgın dalgın yürüyordu. Benim de her zamanki gibi şapkam başımdaydı, “Ufaklık nasıl?” diye sordu. Bir an düşündüm ve ufaklığın olmadığını söyledim. “Tanrım, hasta değildir umarım?” dedi korkuyla. “Hayır,” dedim şapkamı çıkararak, “hasta değil, ama size apaçık söylüyorum, bitti artık, Rutte’nin makaleleri, Engelmüller’in raporları bitti.” Profesör afallamıştı, diz çöktü, parmağıyla işaret ederek bağırdı: ”Siz hem ihtiyarsınız hem de ufaklık, öyle mi!” Şapkamı yeniden taktım, gözlerime kadar çektim ve acı bir ses tonuyla “Doğru,” dedim, “artık *Ulusal Politika* da yok, *Ulus Gazetesi* de. Beni mahzenden kovdular, anlıyor musunuz?” Otuz beş yıldır çalıştığım binaya, avlunun girişine doğru ilerledim. Profesör yanımda hoplaya zıplaya yürüyor, kolumdan çekiştiriyordu; elime önce on, sonra da beş kuronluk birer banknot sıkıştırdı. Paraya bakıp üzgün üzgün ona “Daha iyi aramak için mi?” dedim. Omzumdan tuttu, kalın camların ardındaki, atı andıran kocaman gözlerini açarak, gözlüklerine dokundu, sonunda kekeleyerek “Evet, daha iyi aramanız için…” dedi. “İyi hoş da neyi arayacağım?” dedim. Belli belirsiz bir mırıltıyla “Başka bir yerde bir şans” dedi. Eğildi, önce geri geri gitti, sonra dönüp felaket mahallini terk eder gibi hızla uzaklaştı. Avluya girerken mekanik presimin, karda kayan ve sarhoş bir düğün alayını taşıyan bir kızağın çıngırakları gibi neşeli neşeli çınladığını işittim; devam edemedim, daha ileri gidemedim, presimi tekrar göremedim bile; gerisin geri döndüm, kaldırıma çıktım. güneşten kör olmuş gibiydim.

Ne tarafa yöneleceğimi bilemeden kalakaldım; güvendiğim, inandığım kitaplardan bir cümle bile bu batış sırasında, beni sarsan bu kasırgada yardımıma gelmiyordu; Ermiş Tadeusz’un dua iskemlesine çöktüm, ellerimle yüzümü örttüm, uykuya daldım gittim… Belki sadece rüya görüyordum, yoksa bütün varlığımla hissettiğim hakaret yüzünden delirmiş miydim? Gözlerimi ovuşturunca ansızın presimi gördüm: dev preslerin en devi olmuştu, öyle büyüktü ki fırın gibi ağzıyla bütün kenti tehdit ediyordu; yeşil düğmeye bastım, hidroelektrik barajı gibi işlemeye başladı; binalar, eskiden presime atlayan fareler gibi, teknenin içine sürüklenip düştü. Kentin merkezinde yaşam her zamanki gibi devam ediyordu, kentin dış kesimlerinde presimin devasa çeneleri ortalığı yakıp yıkmaya başlamıştı, eziyor, yok ediyor, yolunu tıkayabilecek ne varsa fırlatıp atıyordu… Görüyordum, stadları, kiliseleri, kamu binalarını görüyordum,

caddeleri,sokakları görüyordum, her şey bükülüp devriliyor, hiçbir şey, bir fare bile bu Mahşer presinden kaçamıyordu; şato, sonra da Ulusal Müze'nin tepesindeki kubbe yıkılıyor, ırmaktaki su yükseliyordu - korkunç bir gücü olan bu prese hiçbir şey karşı duramıyor, her şey eğiliyordu önünde, mahzenimdeki atık kâğıtlar kadar uysaldı her şey. Görüyordum, tempo hızlanıyordu artık, devin çeperleri yıktığı her şeyi presliyordu, Kutsal Üçleme kilisesinin kulesi üzerime devriliyor, beni yutuyordu, görüyordum… Sonra görmez oldum, tuğlalar, kirişler ve dua iskemlesi beni ezdi, yamyassı etti, artık sadece tramvayların ve otomobil sürücülerinin çatırtılarını işitiyordum, canavarsı çeperler birbirine yaklaşıyor, daha da, daha da yaklaşıyordu, yıkıntıların ortasında hâlâ yeterince boşluk vardı, hâlâ yeterince hava vardı, fışkırıp saçılan, ıslık çalan hava, şimdi insanların inlemelerine karışıyordu… Boş bir düzlüğün ortasında, kocaman kare biçiminde bir balya gördüm, bir kenarı en az beş yüz metre uzunluğunda bir küp, bütün Prag burada benimle birlikte preslendi, bütün düşüncelerimle, ömrüm boyunca içime işleyen metinlerle birlikte… Sosyalist işçi birliğinin görevlileri tarafından şurada, mahzenimde ezilen fareciklerden biri kadar yer tutan ömrüm…

Gözlerimi açtığımda, Ermiş Tadeusz'un dua iskemlesi önünde hâlâ diz çökmüş olduğumu görünce çok şaşırdım; aptallaşmış bir halde, bir süre iskemlenin arkalığındaki yarıklara diktim kaldım gözlerimi; sonra ayağa kalktım, otomobilleri, tramvayların bıraktığı kırmızı izleri, hep telaş içindeki yayaların akışını izledim: insanlar Spalena sokağında hiç durmaz, hepsi de telaşla Ulus caddesinden Kari meydanına ya da Kari meydanından Ulus caddesine gider, dar kaldırımlarda geçerken beni itiştirirler; bundan korunmak için papazevinin duvarına dayandım, gözlerim o akıntıya dalıp gitti, o sırada pek şık giyinmiş Frantik Sturm'ü gördüm, kravat bile takmıştı; tumturaklı bir şekilde basamaklardan indi, her zamanki gibi avlumuza yöneldi; beni fark edince eğildi ve kibarca sordu: “Siz Bay Hanta mısınız acaba?” Eskiden mahzende ya da avluda yaptığım gibi yanıt verdim: “Evet bayım, adım Hanta.” Bunun üzerine Frantik Sturm bana bir zarf, uzattı, tekrar eğilip selam verdikten sonra, giysilerini değiştireceği papazevindeki küçük odasına döndü, çünkü, ona değerli bir kitap armağan ettiğim bütün öbür günlerde olduğu gibi o gün de redingotunu, kolalı yakasını ve lahana yaprağına benzer kravatını sırf bana mektubunu gerektiği gibi verebilmek için giymişti: zarfı yırttım, dekoratif antetli beyaz bir sayfaya basılmış şu sözleri okudum: … *Frantik Sturm'ün mikrobiyotik*

laboratuvarı… Çok saygıdeğer beyefendi, Mikrobiyotik Laboratuvarı adına, size, Charles Lindbergh'in koleksiyonumuzu zenginleştiren Okyanus Üzerindeki Uçuşum *adlı kitabı için teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bize daha uzun yıllar yardımcı olacağınızı umarız, Mikrobiyotik Laboratuvarı adına… Frantik Sturm.* Kâğıdın bir köşesindeki yuvarlak damga üzerinde aynı harfler iç içe geçmişti: …*Frantik Sturm'ün Mikrobiyotik Laboratuvarı…*

Düşüncelerime gömülmüş bir halde, mektubu parça parça ederek Kari meydanına yürüdüm, bu teşekkür mektubunun sonuncu olduğunu biliyordum: çünkü mahzenimdeki makinam bütün bu önemsiz ayrıntıların, küçük sevinçlerin sonunun geldiğini bildirmişti, eşsiz presim bana ihanet etmişti. Ayakta, kıpırdamadan durmuş, Ignacio de Loyola'nın aynı adı taşıyan kilisenin giriş kapısının alınlığında bulunan göz kamaştırıcı heykeline bakıyordum, bütün vücudu aylayla süslenmiş, ışıkla çevrelenmiş, trompet gibi çınlayan bir altın çemberle sarılmış bu muzaffer edalı heykele… Ama aylanın ortasında gördüğüm büyük yaldızlı bir küvet oldu, içinde Seneca yatıyordu; bileklerini yeni kesmişti, düşüncesinin doğruluğunu böylece kendine kanıtlamış oluyordu, boşuna yazmadığını gösteriyordu şu sevdiğim kitabını: *De tranquillitate animi*'yi (Ruh Dinginliği Üzerine).

VIII

Siyah Birahane'nin tezgâhına dayanmış, bir büyük bardak bira içiyorum şimdi; bugünden itibaren işte tek başınasın ahbap, tek başına göğüs germek zorundasın, insanlarla görüşmeye kendini zorlamalısın, eğlenmeye, bu dünyaya çakılı kaldıkça oyunu oynamaya zorlamalısın kendini; bugünden itibaren sadece melankolik çemberler dönüyor… Öne giderken geri dönüyorsun, evet: *progressus ad originem* ve *regressus ad futurum,* aynı şey, beynin mekanik preste preslenmiş bir düşünceler balyasından başka bir şey değil…

Güneşte içkimi içerken Kari meydanından geçenlerin akışını seyrediyordum; gençler, hep gençler, üniversite öğrencileri; hepsinin de alnında bir yıldız vardı, her varlığın ömrünün başlangıcında içinde taşıdığı deha tohumunun simgesi; hepsinin de bakışları güç saçıyordu, şefim bana ahmak demeden önce benden de fışkırırdı o güç. Korkuluklara dayanmışım, tramvaylar geçiyor, bir yönde inip öbür yönde çıkıyorlar, kırmızı şeritleri iyi geliyor bana… Artık zamanım var, Fransiskenler hastanesine gidip bir dolaşabilirim, bana dediler ki birinci katın merdivenleri 1621'de, eski kent meydanında, Çek soylularının üzerinde can verdiği idam sehpasının ahşabından yapılmış, idamdan sonra Fransiskenler kalasları ve yapı iskeletini satın almışlar… Yoo, en iyisi Smichov'a gideyim; Kinsky bahçelerindeki köşkte, yerdeki bir düğmeye ayağınızla basınca duvar kalkıyor ve içeri bal mumundan bir süvari giriyor, tıpkı Petrograd'daki harikalar odasında olduğu gibi; orada dolunaylı bir gecede, altı parmaklı bir hilkat garibesi yanlışlıkla düğmeye basmış ve balmumundan bir çar ortaya çıkıp ona tehditkâr bir ifadeyle parmağını sallamış. Yuri Tinyanov *Balmumu Yüz* adlı yapıtında çok güzel anlatır bunu. Ama yok, kuşkusuz hiçbir yere gitmeyeceğim: her şeyi gerçektekinden daha net görebilmek için gözlerimi kapatmam yetiyor; en iyisi, gelip geçenleri seyrederim, bu kafalar bana cezayir menekşelerini hatırlatıyor…

Gençliğimde benim de güzel projelerim, büyük düşüncelerim vardı; bir dönem, sandaletler satın alarak yakışıklılığıma yakışıklılık kattığımı düşünmüştüm, pek moda olan, çapraz kayışlarla tutturulmuş, mor çoraplarla giyilen açık ayakkabılardı bunlar; annem bana bir çift mor çorap örmüştü. Ayaklarıma o şık şeyleri geçirip ilk dışarı çıktığımda Aşağı Han'da bir kızla buluşacaktım. Salı günüydü, birdenbire kulübün camekânında yeni futbol takımı ilan edilmiş midir acaba diye merak ettim. Önce dikkatle camekânın kilidini inceledim, sonra listeye yaklaştım: sadece önceki haftanın isimlerini

gördüm… Okudum, tekrar okudum, hiç durmadan okudum, çünkü sağ ayağımdaki sandaletin ve mor çorabın vıcık vıcık bir kütleye gömüldüğünü hissediyordum. Yeniden okudum isimleri ve kendi adımı en sonda, yedekler arasında buldum. Sonunda yere bakacak gücü topladım: ayağım kocaman bir köpek bokunun içindeydi, sandaletim, kayışlarıyla beraber tümden gömülüp yok olmuştu… Listeyi, bir uçtan bir uca okuyor da okuyordum: genç takımın on bir ismi, bir de yedek olarak benimkisi… Ama yere baktığımda korkunç köpek boku hâlâ orada duruyordu. Tam o anda kız arkadaşım meydanda belirdi. Hemen sandaletin kayışını çözdüm, ayağımı mor çoraptan çıkardım, kıza aldığım buketle birlikte o boklu çorap ve sandaleti bıraktım oraya ve kırlara kaçtım; bu ölümcül uyarı konusunda oturup derin derin düşündüm, belki de kaderin işaretiydi bu çünkü daha o dönemde, güzel kitaplara ulaşmak için ömrümü atık kâğıt presçisi olarak geçireceğime ant içmiştim.

Başka biralar ısmarlıyorum; birahanenin açık kapısının yakınındaki tezgâha dayanmışım, güneş yüzünden gözlerimi kırpıştırıyorum. Klarov kilisesine mi gitsem, orada başmelek Cebrail'in güzel bir kızıl mermer heykeli var, papazın, melek heykelinin İtalya'dan getirilirken konulduğu kasadan yaptırdığı o muhteşem günah çıkarma kabini var bir de… Bir adım bile atmadan usulca gözlerimi kapıyorum. Hayır, hiçbir yere gitmeyeceğim. İçerken, kendimi mor çorap felaketinden yirmi yıl sonra, Stetin banliyösünü ve bitpazarının daracık sokaklarını arşınlarken görüyorum: orada, yoksul satıcılardan sonuncusu, sergisinde bir sandaletin sol tekini ve bir mor çorabı sergiliyordu: benimkiler olduğuna yemin edebilirdim, emindim, numarası da aynıydı, kırk bir… ağzım açık kalmıştı, sahneyi mucizevi bir görüntü gibi seyrediyordum, eskici, dünyanın bir köşesinde kırk bir numara giyen tek bacaklı bir adam olduğuna ve üstüne üstlük, adamın cazibesine cazibe katmak için Stetin'e gidip bir sağ tek ayakkabı ve bir mor çorap alacağına inanıyordu, eskicinin bu inancı beni ezmişti!… Bu fantastik tüccarın yanında yaşlı bir kadın, sadece iki defne yaprağı satıyor, malını öve öve göklere çıkarıyordu. Şaşkınlıkla doldu içim: sandaletim ve mor çorabım tam bir çember çizmiş, onca ülkeler dolaşıp sonunda bir gün yolumu tıkamışlardı işte, canlı bir sitem gibi.

Boş bardağımı verip tramvay raylarını geçiyorum; parkın kumu adımlarımın altında çatırdıyor, donmuş kar gibi gıcırdıyor; dallarda serçeler ve çalıbülbülleri büyük bir gürültü çıkarararak ötüşüyor. Bebek arabalarına, güneşteki banklara oturmuş genç annelere bakıyorum, başlarını geriye

atmış, yüzlerini güneşin iyilik dolu ışınlarına vermişler, küçük çocukların çırılçıplak girip çıktığı oval havuzun önünde uzun uzun kalıyorum, karınlarındaki don lastiği izi ilgimi çekiyor… Galiçya'da Hasidik Museviler gözalıcı, canlı renklerde kemerler, bedenlerini iyice ikiye ayıran renkli kuşaklar takardı: en güzel bölge kalbin, akciğerlerin, karaciğerin ve kafanın olduğu bölgeydi, sonra da geri kalan, gözardı edilebilecek gibi olan, katlanılan bölge geliyordu: barsaklar ve cinsel organ… Bu sınır çizgisini Katolik rahipleri daha yukarı, boyuna kadar çıkartmıştır: küçük yakalıkları, Tanrı'nın bizzat parmaklarını sokup yıkadığı başın üstünlüğünü gösteren belirgin bir işaretten başka bir şey değildir. Suya giren şu küçük çocuklara bakıyorum, çıplak bedenlerinde donların ve şortların görünür izini taşıyorlar, onlara bakarken rahibeleri düşünüyorum, acımasız bir çizgiyle, yüzlerini kafataslarından ayırıp kolalı hotozların zırhıyla çevreliyorlar, aa, vay canına, tıpkı kasklarını takmış Formula 1 yarışçıları gibi… Debelenen, sular sıçratan şu çıplak çocuklar, görüyorum ki cinsel gerçeklikler konusunda hiçbir şey bilmiyorlar, oysa cinsel organları çoktan sakin bir kusursuzluk içinde, tıpkı Lao-Tzu'nun bana öğrettiği gibi… Rahiplerin ve rahibelerin bedenini ikiye bölen çizgiye geri dönüyorum, Musevilerin kemerlerine bakıyorum ve insan vücudunun bir kum saati olduğunu düşünüyorum, aşağıda olan yukarıda, yukarıda olan aşağıda, birbiriyle bağlantılı iki üçgen, Hazreti Süleyman'ın mührü, gençlik yapıtıyla yaşlılık bilançosunun ortalaması, Neşideler Neşidesi ve Meseller Kitabı, *vanitas vanitatum*. Şimdi gözlerim Ermiş Ignacio de Loyola kilisesine geçiyor. Ermiş çınlayan altın aylasıyla parıl parıl duruyor. Tuhaftır, Çek edebiyatının büyük adamları hep tekerlekli sandalyede oturur, Jungmann, Safarik ve Palacky, hepsi de taştan sandalyelerinde kaskatı dururlar, Petrin bahçesindeki Macha bir sütuna dayanır biraz, oysa Katolik heykelleri bir atılış, bir devinim içindedir, tıpkı durmaksızın filenin üzerinden voleybol topunu aşırtan sporcular gibi, sanki yüz metre koşusuna başlamış ya da fırdönerek bir disk atmışlar sanırsınız, gözleri hep göğe doğru bakar, avuçlarıyla Tanrı'nın smaçını savuşturmak zorundadırlar, kumtaşından yapılma bu Hıristiyan heykelleri galibiyet şutundan sonra, kollarını sevinç haykırışlarıyla havaya kaldırmış futbolculara benzer… Ama Jaroslav Vrchlicky'nin heykelleri tekerlekli sandalyelerde büzülmüş durur.

Karşıdan karşıya geçtim, güneşten ayrılıp Cizek birahanesinin loşluğuna girdim. İçeride öyle koyu bir karanlık vardı ki sadece müşterilerin yüzleri maskeler gibi parlıyordu; karanlık, bedenlerini yutuyordu. Lokanta

bölümüne indim, omzumun üzerinden duvardaki yazıyı okudum: “VAKTİYLE BURADA, BÜYÜK ŞAİR KAREL HYNEK MACHA’NIN *MAYIS*‘I YAZDIĞI EV BULUNUYORDU” Bir masaya oturdum, gözlerimi tavana kaldırınca paniğe kapıldım: elektrik ampullerinin altına oturmuştum, kendimi mahzenimde sanabilirdim. Kalkıp dışarı çıktım, küüt! iyice kafayı bulmuş bir arkadaşıma çarptım; hemen göğüs cebini ters çevirip evrakları arasında uzun uzun birşeyler aramaya koyuldu, sonra polisten aldığı ve ayık olduğunu onaylayan bir belge uzattı bana, *aşağıda imzası bulunan kişinin kanında bir damla bile alkol yoktur…* Belgeyi güzelce katlayıp geri verdim, adını unuttuğum o arkadaşım da bana nasıl yeni bir yaşama başlamayı planladığını, iki gündür sadece süt içtiğini anlattı… O kadar titriyormuş ki bu sabah şefi sarhoş diye eve gönderip izninden iki gün silmiş. Arkadaşım bunun üzerine hakkını aramak için karakola gitmiş, kanında bir damla bile alkol olmadığını gören aynasızlar telefon açıp patronu bir güzel azarlamışlar, bir işçinin moralini çökertmekle suçlamışlar şefi. Bundan sonra arkadaşım, alkolden uzak durduğunu kanıtlayan o resmî belgenin şerefine, bütün sabah sevincinden içmiş… Beni de kadeh tokuşturmaya davet etti; bugün belki de Büyük Slalom’un sonuna varabilirdik. Genellikle Büyük Slalom’da başarısızlığa uğrardık, sadece bir defa bütün kapılardan geçmeyi başarmıştık. Ama ben Büyük Slalom’u bayağı unutmuştum, tek bir kapıyı bile hatırlayamıyordum, o yüzden, adı aklıma gelmeyen arkadaşım beni ikna etmek için, coşkuyla yarışı anlatmaya başladı: ilk etap Vlachovka birahanesinde; sonra Ruzek’e, usulcacık Yitik Cennet’e gidilecekti, sonraki kapı Myler olabilirdi, sonra da Armalı Kalkan’a giderdik… Elbette, Jarolimek’e kadar işi götürebilmek için, her birinde sadece bir bira içilecekti, yarım litre; Lada’da da bir bira, sonra IV. Karl’a uğranırdı, orasıyla Dünya Kafeteryasının arası zaten iki adım; sonra, ama tabii biraz hız keserek, Hausmann’a ve Birahane’ye girip çıkardık, sonra tramvay raylarını aşıp Kral-Wenceslas’a geçerdik. Geriye Pudil, ya da Krofta kalıyordu, neden olmasın, Doud ya da Merkür de olurdu… Varış noktamız Palmovka ya da Scholer Kafeteryası olarak belirlenebilirdi. Muhtemelen, zaman kalırsa, Horky’de ya da Rokycany Kasabası’nda kutlayabilirdik bunu… Sarhoş arkadaşım coşmuş, güzergâha açıklarken bana asılmıştı, ben biraz geri çekildim, onu Cizek’te bırakıp Kari meydanında, insan yüzlerini hatırlatan öbek öbek cezayir menekşelerinin olduğu bahçelere daldım… En küçük bir güneş ışığının peşindeki güneş tutkunları bank değiştirmiş, batan güneşin ardına düşmüşlerdi. Siyah Birahane’ye dönünce bir rom

ısmarladım, sonra bir bira, sonra bir rom daha. Ancak tam anlamıyla ezilip mahvolduk mu en iyi yanımızı, yaradılışımızı çıkartırız ortaya.

Dalların arasında, karanlık gökyüzünde belediye binasının neonlu saat kulesi parıldıyordu. Küçükken, milyoner olup her şehri fosforlu akrep-yelkovanlar ve rakamlarla donatmayı düşlerdim. İşkence edilen kitaplar son bir sıçrayışla balyayı yırtmaya çalışıyor. Sanatçının bir sünger suratlı olarak portresi. Vltava'nın rüzgârı Kari meydanına kadar geliyor, ben seviyorum bunu, akşamleyin büyük Letna caddesinde gezinmeyi seviyorum, ırmak parkın kokularını getiriyor, taze ot ve yaprak kokuları, şimdi sokakta süzülen o koku. Bubenicek'e girdim, oturup bir bira ısmarladım, dalgın dalgın… İki ton kitap uyuşmuş kafamı tehdit ediyor, kendi astığım Damokles'in kılıcı her gün gözetliyor beni, evine kötü notlarla dönen bir çocuğum, bardağımdaki kabarcıklar tıpkı bataklıktaki kabarcıklar gibi yüzeye çıkıyor… Bir köşede üç genç gitar çalıp şarkılar mırıldanıyor alçak sesle… Yaşayan her şeyin mutlaka bir düşmanı var, ebedî yapının melankolisi, güzel Helenizm, hem model hem amaç, klasik liseler, edebiyat ve beşerî bilimler fakülteleri… Bu sırada, Prag'ın lağımlarında ve kanalizasyonlarında kudurmuş iki cardon ordusu amansız bir savaşa tutuşmuşlar. Pantalonumun sağ bacağının dizinde yıpranma izleri var. Benim Çingene kızlarının turkuaz ve kırmızı etekleri. Kesilmiş kanatlar gibi güçsüz ellerim. Bir köy kasabının çengelinde dev bir sığır budu. Lağımlardaki atık suların şırıltısını dinliyorum…

Kapı açıldı, bir dev girdi, onunla birlikte ırmağın bütün kokuları da içeri doldu; kimse kıpırdayamadan dev bir sandalye alıp ikiye böldü, korkmuş müşterileri bir köşeye kovaladı. Dehşet içindeki üç şarkıcı ayağa kalkmıştı, yağmur altındaki cezayir menekşeleri gibi duvara yapışmışlardı, dev elindeki sopaları sallıyor, tehditler savuruyordu, öldürecekti… Ama son anda tempo tutup usul usul bir şarkı mırıldanmaya başladı: "Gri güvercin, neredeydin?" Evet sakin sakin şarkı söylüyordu… Şarkısı bitince kırık sandalyeyi elinden bıraktı, garsona zararı ödedi; kapının aralığından geri dönüp hâlâ şok geçiren müşterilere "Beyler, ben cellat yardımcısıyım…" dedi. Sonra çekip gitti, sefil ve düşünceli, belki de geçen yıl Holesovice mezbahasında beni bir köşeye çekip gırtlağıma bıçak dayayan oydu, sadece cebinden bir kâğıt çıkarıp Ricany'deki bir dilberin şerefine dizeler okumuştu… Sonra özür dilemişti, yapıtlarını dinlemeleri için insanları zorlayacak başka bir yöntem bilmiyormuş…

Biramla üç romun parasını ödeyip sokağa, esintiye çıktım. Kari meydanında, belediye binasının ışıklı saati boşu boşuna saati gösteriyor, hiç acelem yok, boşlukta yüzüyorum; Lazarska caddesinden geçip rasgele daracık bir sokağa dönüyorum. Arka kapının kilidini açıp el yordamıyla elektrik düğmesini buluyorum. Işığı yakıyorum, otuz beş yıl boyunca mekanik preste atık kâğıt preslediğim mahzenimdeyim, yeni bir kâğıt dağı tavandaki açıklığı geçip avluya taşmış. Lao-Tzu neden doğmak çıkmaktır ve ölmek girmektir demiş? İki şey hep artan ve yepyeni bir hayranlıkla dolduruyor zihnimi: tepemdeki yıldızlı gökkubbe ve yaptığım iş; öyle korkutucu ki işim, gerçekten papaz okulunda okumayı gerektiriyor… Yeşil düğmeye basıyorum, teknenin içi kucak kucak attığım atık kâğıtlarla kaplanıyor, farelerin gözlerinin derinliğinde başımın üzerindeki yıldızlı gökten daha üstün bir şey fark ediyorum, benim küçük Çingenem bir yarı uyku halinde geliyor yanıma, pres akordeon gibi yaylanıyor, sandığımdan Hieronymus Bosch'un bir röprodüksiyonunu ayırıyorum, içi kutsal resimlerle kaplı sandığa saklanmış kitapları ayıklıyorum, işte, Prusya kraliçesi Sophie-Charlotte'un oda hizmetçisine şöyle dediği sayfayı seçtim: "Sakın ağlama, senin merakını gidermek için, Leibniz'in bana öğretemediği şeyi görmeye gidiyorum şimdi, varlığın ve hiçliğin sınırına gidiyorum…" Pres tıngırdıyor, tabla kırmızı ışığa geçti, kitabımı bir kenara koyuyorum, çeperlerine yağ sürülmüş tekneyi dolduruyorum, buzların çözülmesinden önceki gibi kaygan içi… Bubny'deki dev makina böyle on presin yerini tutar; benim preslerim, Sartre ve Camus öyle güzel yazmış ki bu konuda, parlak ciltler büyülüyor beni, mavi bluzlu ve beyaz iskarpinli bir ihtiyar tabureye sarılıyor, toz bulutunun içinde ani bir kanat çırpışı, Lindbergh Okyanus'u geçti. Yeşil düğmeyi durduruyorum; atık kâğıtlarla dolu teknede kendime küçük bir yer açıyorum, evet ya, yiğit bir adamım hâlâ, kendimle gurur duyabilirim, utanacak hiçbir şeyim yok… Küvetine giren Seneca gibi ben de bir bacağımı içeri atıyorum, biraz bekliyorum, öbür bacak da beceriksizce düşüyor, top gibi yuvarlanıyorum, sonra dizlerimin üzerine doğrulup yeşil düğmeye basıyorum ve kitaplardan, kâğıtlardan oluşan döşeğe büzülüyorum, bir elimde sıkı sıkı Novalis'imi tutuyorum, parmağım sevdiğim cümlenin üzerinde, dudaklarımda kocaman bir gülümseme, çünkü Manca'ya ve meleğine benzemeye başladım… İşte tümden bilinmeyen bir dünyaya giriyorum, kitabı tutuyorum, o sayfayı… Sevilen her nesne yeryüzü cennetinin tam ortasındadır, öyle yazar… Ben, Melantrich matbaasının bodrumunda beyaz kâğıtları balyalamak yerine, buraya

mahzenime, presime düşmeyi seçtim, hem Seneca'yım hem Sokrates, işte benim yükselişim, presin ağzı bacaklarımı çeneme yapıştırsa da ya da daha beteri olsa da, cennetten kovulmaya razı gelmeyeceğim, hiç kimsenin beni atamayacağı mahzenimdeyim, yerimi değiştiremeyecekler, bir kitabın yan tarafı kaburgalarımı deliyor, bir inleme çıkıyor ağzımdan, son gerçeği keşfetmek için işkenceye mi boyun eğiyorum? Presin ağırlığı beni ikiye katlıyor, tıpkı bir çocuk çakısı gibi… Tam o anda Çingenemi görüyorum, adını hiç bilmediğim o kızı, Çıplak Dağ'ı çok net görüyorum, sonbahar göğüne uçurtmamızı yolluyoruz, Çingenem ipi tutuyor… Yukarılara bakıyorum, uçurtma acılı yüzümün biçimini almış, Çingene kızı aşağıdan iple bir mesaj gönderiyor, mesaj sarsıla sarsıla geliyor, görüyorum, işte uzanıp tutabileceğim yere kadar geldi, elimi uzatıyorum… Kocaman harflerle, çocuk yazısıyla şöyle yazılmış: ILONKA. Evet, Çingenemin adı buydu, artık eminim.

---

[1] Rusçada "genç, yiğit delikanlılar". (Fr. ç.n.)

ARKA KAPAK

***

Hanta, patronunun söylediği gibi, bira fıçısı budalanın teki olabilir ama farklı bir budala o: Talmud, Hegel, Kant ve Lao-Tzu'dan alıntılar yapabiliyor, istemeden edindiği o tuhaf eğitimi, bir polis devletinde otuz beş yıldır yaptığı işten kaynaklanıyor. Atık kağıtları ve kitapları hamur haline getiriyor Hanta. Hidrolik presinin kocaman çenelerinden sayısız kitap kurtardı ama. Simdi düşüncelerinin hangisi kendine ait, hangisi o kitaplardan geliyor, bilemiyor. Hanta, yazılı söz'ün hem yokedicisi, hem de sürdürücüsü.

1997'de balkonda güvercinlere yem verirken sonsuzluğa uçan büyük Çek yazarı Bohumil Hrabal'dan otobiyografik özellikler taşıyan bir hazin roman **Gürültülü Yalnızlık.** Değişen zamana, modernleşmeye ayak uyduramayan bir işçinin, ölüm, felsefe ve bira içeren öyküsü.